

Olivio Polite
**»WHITE
LIKE ME«**

---

*utvalda texter
om rasism
1992-2007*

Innehåll

Förord 4

I. ANTIRASISTISKA STRATEGIER

White like me 7

Vitmaktmusik gör mig trygg 17

Inringad 25

Borta 27

Svart ser lika rött som vit 33

Jag pratar med dig 36

2. PAPPA

Ras, språk och ordning 40

Remember that you're white 54

I'm a man 75

3. USA

Svart i Stockholm och New York 89

We real cool 102

Harlem, Harlem 106

4. ATT SKRIVA TILLBAKA

Vår syster, deras bror 112

Mehdi Jonsson 114

Förorten finns inte 117

Invandrare fortfarande ”dom” 119

Undersök rättsväsendet i stället 123

Extramaterial 125

Förord

"Jag vet inte om det är riktigt sant eller något jag hittar på nu. Men det känns ändå inte som att jag vågade skriva texter som inte bara handlade om min erfarenhet utan som också talade till människor som delade min erfarenhet."

Jag hade aldrig träffat dig tidigare, bara sett dig, på någon fest, och ytterligare en fest, men jag hade läst dig. När du började skriva levde jag i ett tonårsrum på andra våningen. Jag tyckte det fanns något om fara i dina texter.

Du sa mycket under den intervjun. Nu är det precis tre år sedan. Först sa du att du tyckte att offentligheten var etniskt präglad. Sen att du inte var intresserad av invandrarna, det var vi:et som intresserade dig; vad fyllde vi:ets berättelser för funktion? Det fick mig att tänka på vad det var som skulle försvaras.

Men det som levde kvar i mig mest var det om vad du vågade. Jag vet att du berättade om dig själv i det du skrev, men jag hade aldrig tänkt på vilka du föreställde dig som publik när du berättade. Hos mig fanns den frå-

gan som en gul park som inte gick att hitta ut ur. Jag visste inte att det var mitt problem. När du sa så, texter som talade till människor som delade min erfarenhet, då förstod jag att det var det som för alltid skulle vara med. Refusering är inget som redaktörer ägnar sig åt, inte bara. Refusering är känslor som tanken språket sanningen gör.

Jag vet att det också var då som jag såg en bit av framtiden. Jag sa det inte till någon. Slut fanns inte. Jag tycker fortfarande att det finns något med fara i dina texter. Det blir tyst. Man måste vara ensam för det går inte att ljuga.

Lawen Mohtadi, april 2007

1. Anti-racistiska strategier

White like me

Marknaden för produkter som förändrar människors hudfärg står inför en revolution. Den nya biologin lovar att det ska vara ofarligt och enkelt att byta hudfärg. Som att tona håret. Svart ska kunna bli vit. Vit ska kunna bli svart.

Att bleka hud är förstås ingen ny historia, men de preparat som finns på marknaden idag är hälsovådliga och inte särskilt effektiva. Många är baserade på hydrokinon, ett ämne som kan orsaka illamående, andnöd, krampanfall och yrsel. En vanlig biverkning är att huden blir torr och flagar. Hos en del användare ger hydrokinonkrämerna upphov till en permanent och ojämn överpigmentering. Andra existerande preparat innehåller former av kvicksilver.

Anaderm, ett amerikanskt företag som är delägt av läkemedelsjätten Pfizer, arbetar med att utveckla ett medel som griper in i cellmaskineriet och påverkar pigmentproduktionen med mycket större precision. Än så länge har deras mirakelkräm bara testats på grisar. Den har en evighet kvar till apotekshyllorna.

Det är i första hand hudblekningsmarknaden i Afrika och Asien som utlovar de stora vinsterna för Anaderm. Särskilt som flera nationer, däribland Filippinerna och

Sydafrika under senare år i lag förbjudit hudblekningsprodukter som innehåller hydrokinon.

Det är svårt att bedöma utsikterna för att just Anaderm ska lyckas. De har inte offentliggjort några av sina forskningsresultat. Men om inte de lyckas så kommer någon annan med stor sannolikhet att göra det. En allt större inblick i cellens funktionssätt och ökade möjligheter att detaljstyra cellmaskineriet, det är vad ”den nya biologin” handlar om. Dagens biologer, både i akademisk och kommersiell forskning, har förhoppningar om att kunna styra cellfunktioner avsevärt mer komplicerade än pigmentering.

En produkt som förändrar hudfärg passar väl in i läkemedelsföretagens rörelse från den trubbiga kemin till den exakta biologin. Men en hudblekningsprodukt, som Anaderm själva kallar ”cosmoceutical”, passar också in i ett större förändringsmönster som innefattar medicinsk forskning, sjukvård och privat identitet. Läkarvetenskapen har sedan länge vidare mål än att bota livshotande sjukdomar. Bilden av läkaren i vit rock, en halvgud med makt att skilja mellan liv och död, har tonats ned avsevärt under de senaste decennierna. Idag är hon en kollega till dietisten, sjukgymnasten, aerobicsinstruktören, kosmetologen och i förlängningen reklamaren, varumärkesstrategen och popstjärnan.

Bland de mediciner som under det senaste årtiondet gjort ett avtryck i det allmänna medvetandet, såväl som på ekonomisidorna, märks namn som Prozac, Losec och Viagra. De verkar i ett gränsland mellan sjukdomar och naturligt förekommande men icke önskvärda tillstånd. Potenshöjande preparat hjälper män att vara män. Magsårsmedicin hjälper människor att upprätthålla en livsstil med stora inslag av stress. Serotoninreglerande

preparat kan avhjälpa långvariga depressioner men kan också användas för att dämpa den ångest vi traditionellt uppfattat som naturlig i vissa livssituationer. Sjukvård, friskvård och skönhetsvård har inte klart separerade funktioner. Idag går vi till doktorn, inte bara för att bli friskare, utan även för att bli de vi tror att vi vill vara.

Genom att gå upp i denna större helhet har sjukvården på sätt och vis förverkligat sin inneboende potential: att administrera livet, människokroppen och samhällskroppen. Men inte på ett så totalitärt och ändamålsenligt sätt som man hade kunnat föreställa sig. Vi blev inte som de mänskliga marionetterna i ”Puppet Masters” eller som de fogliga fångarna i Jeremy Bentham's Panopticon. Det blev mer vardagligt. Jag går till frisören för att bli Maxwell och kommer ut, besviken över att fortfarande vara mig själv, oförmögen att leva upp till samhällets krav på individuellt självförverkligande, skrämmd av mina privata drömmar om konformitet.

Idag fyller det oss med viss förfäran att svarta kvinnor i Johannesburg (eller i Stockholm, afrofrisörerna runt Adolf Fredriks kyrka förser huvudstadsborna med hudblekningsprodukter) belastar sin hälsa genom att bleka sin hud. Vi ser det som ett uttryck för internaliserad rasism. Och det är det väl säkert också. Men det betyder inte att beteendet är irrationellt eller gagnöst. Tvärtom. I en rasistisk ekonomi kan en nyans ljusare hy öka chanserna att hitta en partner eller en anställning.

Under de närmaste decennierna kommer biologin att ge oss kraftfulla redskap med vilka vi kan modulera våra identiteter. Det finns en möjlighet att utvecklingen kommer att gå så fort att våra intuitioner om vad det innebär att vara människa inte hänger med. I så fall kommer bio-

login också att ställa oss moraliska frågor som berör oss mycket djupare än frågorna om modifierade grödor och embryonal stamcells forskning. Allra mest oroande eller lockande är utsikterna att stänga av celldöden och på så sätt bromsa åldrandeprocessen.

Man skulle kunna tänka sig att framtiden kommer att se med blidare ögon på användandet av rasöverskridande tekniker. Människor som dricker ur den eviga ungdomens källa kommer kanske inte att vara så bestörta över att andra mekar lite med sin hudfärg. Eller så kommer de att vara det. Teknikernas grad av förfining kan inte bestämma när det ska vara påbudet att tillämpa dem och när det är sjukligt.

När ickearier försöker överskrida sin rastillhörighet uppfattar vi det som ett uttryck för bristande självkänsla. Det gäller också den allra vanligaste formen av rasöverskridande, det som i USA kallas passing, när ljushyllta människor av afrikansk härstamning låtsas att de är vita. Ordet passing är en droppe språk som rymmer ett helt moln av föreställningar: att det finns något sådant som yttre och inre raskaraktär, att en människa kan ”se vit ut” men vara svart, att ”svarta” gener är ”dominanta”, att raser existerar och att det därför är meningsfullt att tala om överskridande av rasgränser.

När vita människor försöker överskrida sin rastillhörighet vet vi inte vad vi ska tro. Kanske för att sådana överskridanden inte varit lika vanliga. Men de tolkas nästan aldrig som ett uttryck för självförakt, i varje fall inte utanför extremhögern som också uppfattar MTV som ett uttryck för vitt självhat. Den som överskrider sin ras inom ramen för en undersökning går också fri från miss tankar om sinnessvagheter, kanske för att vi tror att dessa överskridanden inte säger något om subjektets begär.

Hösten 1959 gjorde den vite antropologen och journalisten John Howard Griffin historiens första rollreportage över rasgränsen. Han åt sporalentabletter och solade med uv-lampa tills han var så mörk att han kunde passera som svart. Sedan tillbringande han sex veckor i den amerikanska södern. Vistelsen resulterade i en artikelserie som gavs ut i bokform under titeln ”Black like me”. Några år senare följdes han av sin landsman Grace Halsell och på 80-talet gjorde den tyske journalisten Günther Wallraff en liknande resa från tysk till turk.

”Black like me” är ett av de stora reportagen. Det påminner oss om att journalistiken är ett kunskapsinstrument i egen rätt, men trots dess storhet handlar Griffins bok inte mycket om vad det innebär att vara svart. I mycket högre utsträckning handlar den om att vara vit, om det främlingskap Griffin upplever inför sig själv när han genomgått transformationen till svart, om räds lan för repressalier från vita rasister. När Griffin försöker upphäva sin vita identitet hjälper det honom att få syn på den. Idén att det egna definieras i relation till de främmande kan kännas lite luftig när den tillämpas på den svenska samtiden, kanske för att vi inte kan få syn på vilka som är vi och vilka som är de idag. I Griffins text är det helt konkret. De svarta står som en hotfull skog runt den glänta som är vitheten.

Som läsare får man en känsla av att Griffin haft svårt att upprätta kontakter i det i det svarta samhället. Kanske genomskådade de hans förklädnad. Fotografierna av Griffin som svart är otydliga. Han bär hatt och solglasögon och ser bokstavligen färgad ut. Om han med en så enkel förklädnad lyckades dupera 60-talets sydstatsbor säger det i sig en hel del om relationen mellan rasism och varseblivning.

Men förmodligen var verkligheten ett större problem för Griffin än förklädningen. En verklighet som den i "Guess who's coming to dinner" skulle ha passat hans reportage bättre. En värld full av redbara, kristliga negrer som förvägras ett människovärdigt liv av irrationella och hatiska vita. Det är en sådan värld Griffin och hans efterföljare vill avslöja. Det avslöjandet är det inneboende målet i deras berättelser. Därför dras reportaget med ett problem som gäller det mesta som skrivits till underklassens försvar: det kan inte hantera det faktum att underklassen lever upp till fördomarna. Den svarta värld Griffin möter är en värld som han ständigt finner sig föranledd att urskulda. Alkoholmissbruket och den sexuella promiskuiteten i det svarta samhället är uppenbarligen besvärande för honom.

De bäst fungerande avsnitten i "Black like me" är just de där han konfronterar det vita samhället. Allra bäst är kanske det där han liftar med vita bilister som ofelbart för in samtalet på svart sexualitet. Höjdpunkten i Hallsells bok "Soul Sister" är när hennes vita husbonde försöker tvinga sig på henne, kanske exakt när han säger att han "måste ha lite svart fitta". De kapitel vi verkligen upplever som avslöjande i Wallraffs "Ganz unten" är inte de där vi får ta del av Alis umbäranden på farliga arbetsplatser, utan de där den självupptagne småkapitalisten Adler får hålla låda. I dessa ögonblick är böckerna i samklang med sig själva.

Griffins bok är en uppgörelse med hans egen vita värld. Den aspekten understryks av bokens svenska titel. "Black like me" blev i en ovanligt receptiv översättning "Svart som en nigger". Originaltiteln har en kontemplativ karaktär som boken bara delvis lever upp till. Den svenska titeln ångar av indignation. Den presenterar

inte längre boken som ett redskap för att utforska och ifrågasätta den egna vita identiteten. I stället presenterar den boken som en vit läsares tillhörighetsmarkör bland de som står upp mot förtrycket, "rasismens fula tryne".

Günther Wallraff har i en intervju sagt att "Ganz unten" aldrig skulle ha väckt någon uppmärksamhet om den skrivits av en turk. Vad menade han med det? Jag minns inte om han utvecklade det, men han kan ju ha menat just detta: boken är en tysk angelägenhet. Den handlar inte om hur det är att vara turk, utom om hur vidriga vi tyskar är. Vi skulle inte uthärda att höra det från en främling. Han kan också ha menat att man bara kan avslöja det rasistiska systemet genom att visa på dess godtycklighet. Bara genom att visa att det egentligen är oförmöget att skilja mellan en tysk och en turk. Att en turk blir behandlad som en turk är ju knappast förvånande. Eller menade han att turkar saknar trovärdighet för dem som skriver, förlägger, refuserar, recenserar och köper böcker i Tyskland? Han menade med säkerhet inte att ingen skulle vilja läsa om en turk som wallraffade som tysk. Men det borde han kanske ha gjort.

När biotekniken låter människor välja sin hudfärg själva är det dags att återvända till Griffins bok med följande fråga: Kan man tänka sig Griffins resa omvänd? Vilka är förutsättningarna för att skriva och publicera "White like me"?

Ett problem ligger i rasismens natur. Det rasistiska systemet drillar oss i att diskriminera mellan nyanserna i den ljusa änden av hudfärgsspektrat men låter nyanserna i den mörka änden glida samman. Denna egenskap hos det rasistiska systemet, som förmodligen var till stor hjälp för Griffin, skulle göra det nästan omöjligt att passera som vit.

Den som går in i ett rollreportage gör det med intentionen att avslöja ett missförhållande, ”maskera sig för att demaskera samhället” som Wallraff kallar det. Men vilket är missförhållandet som ska avslöjas i det här fallet? Att skriva ”White like me” skulle vara ett delvis nytt sätt att använda sig av rollreportaget, inte med avslöjandet som riktpunkt. I stället skulle en sådan text framhäva det som tidigare tycks ha varit rollreportagets kärna: att få fatt på sig själv. Somliga skulle mena att det vore poänglöst, att underklassen redan har en kulturell såväl som lingvistisk tvåspråkighet, alltid redan har den ”split vision” som rollreportaget skulle kunna ge. Men vad vet jag. Jag tillhör inte underklassen.

En annan person som knappast kan göra anspråk på att vara underklass, även om det finns de som anser att han saknar smak, är Michael Jackson.

*

Vad är det för fel på Michael Jackson? Enligt egen utsago lider han av vitiligo, en relativt vanlig sjukdom som leder till att hudens pigmentering försvinner fläckvis. I en legendarisk intervju med Oprah Winfrey 1993 hävdade Michael att han inte gjort något för att förändra sin hudfärg. ”Jag är stolt över att vara en svart amerikan. Jag är stolt över min hudfärg.” Fansen säger att han blekt eller sminkat över de resterande mörka partierna för att uppnå ett normalt utseende. Men om målet var ett ”normalt utseende”, varför valde han då inte att i stället färga de bleka partierna? Och hur ska man förklara de plastikkirurgiska ingreppen? De är ju uppenbarligen ämnade att radera ut de sista påminnelserna om hans afrikanska härkomst.

Hur man än vrider och vänder på saken är det svårt

att få till ett försvar för Michael som hänger ihop. Men intressantare än superstjärnan själv och hans psykologiska gåta är de reaktioner han väcker. Står motsägelseerna i proportion till de fördömande bilder av superstjärnan som blivit legio? De kirurgiska ingrepp Michael underkastat sig är inte mer omfattande än de som Al Pacino, Michael Douglas, Arnold Schwarzenegger eller en genomsnittlig Playmate genomgått. Det är knappast ingreppens omfattning som förlänat Michael tillnamnet Wacko Jacko. Snarare är det ingreppens riktning som väcker förskräckelse. Demi Moore, Drew Barrymore och Madonna har med sina operationer försökt forma sig efter en kvinnlig idealbild. De har närmat sig den offentliga bild av dem själva som är deras levebröd. Michael har gjort tvärtom.

En enkel tolkning av honom skulle ge vid handen att hans transformation är ett utslag av det kolonialiserade medvetandet. Men det håller inte riktigt. För svarta människor utanför underhållningsindustrin kan det vara en framgångsstrategi att reducera sin skillnad, men för svarta i rampljuset gäller det omvända. I likhet med amatörporren lever den svarta kulturindustrin på att sälja föreställningar om autenticitet, av en oförmedlad kontakt med Känslan. Man kan säga att de lever på att vara äkta, för att låna ett begrepp som den svenska hiphopeliten hanterat tills det blivit lika blankslitet som sulorna på deras sneakers. Har någon musikgrupp under de senaste decennierna blivit så utskälld som Milli Vanilli? Svarta tyskar, man förstod från början att det var något lurrt. En svart David Byrne skulle inte göra någon stor succé.

Michael har ingenting av Leadbellys eller Tupacs föregivna autenticitet. Han är ett exempel på någon som tagit av samhällets mask genom att ta av sig sin egen.

Han överskrider gränsen för vad han förväntas vara på ett sätt som väcker obehag snarare än fascination. I första hand är det förstås vita som känner sig hotade av Michael. De brännmärker honom av samma anledning som överklassen uppfinner den smaklöse uppkomlingen. Den vita identiteten bygger i mycket på exklusion. Om vem som helst kan bli vit kan den vita identiteten implodera från trycket utifrån. Att förvandla Michael till en bisarr avvikelse är ett effektivt sätt att kapsla in den fara han utgör. Under de närmaste årtiondena kommer den nya biologin att göra det möjligt för fler att följa Michaels exempel. Det ska bli spännande att se hur vitheten hanterar den utmaningen.

Många fascinerar av Madonnas förmåga att, som de säger, iscensätta sig själv. Enligt fansen bedriver Madonna ett medvetet spel med sexistiska stereotyper. Hon håller fram motstridiga tablåer av vad en kvinna förväntas vara och utnyttjar dem till sin egen fördel. Kritiker har påpekat att hennes förvandlingar hela tiden rör sig inom de ramar det sexistiska systemet anger. En jämförelse mellan Madonna och Michael understryker kritikernas poäng. Madonnas rollspel är smart på samma sätt som det är smart för svarta kvinnor i Johannesburg att bleka sin hud. Michaels exempel visar hur det kan gå för den som verkligen iscensätter sig själv. Hans transformation håller sig inte inom det rasistiska systemet. Den kommer aldrig att betala sig. Han har skjutit sig ut ur omloppsbanan. Han är vår tids störste antirasist.

Arena, nr 1 2003

Vitmaktmusik gör mig trygg

Kelloggs gjorde i början av 70-talet ett reklamslag med den populära komikern Bob Hope. Hope spelade mot Kelloggs tecknade maskot Tony the Tiger, som är helt tokig i cornflakes. Bob sa någonting roligt - om cornflakes får man anta - och Tony fyllde i med ett "Right on, Bob!" I det ögonblicket dog den svarta revolutionen. Åtminstone för min amerikanska kusin Joann. "Right on!" hade blivit ett stridsrop för den svarta medvetenhetsrörelsen. Det kom ur den svarta tradition av "call and response", i vilken agitatorn eller artisten säger något och publiken svarar eller snarare eldar på honom.

"Right on!" Det uttryckte något av den känsla av oövervinnelighet som delades av många svarta amerikaner. Efter generationer av förtryck skulle det orättfärdiga systemet vältras över ända. De löften som skulle infrias var lika skimrande som vaka. Allt skulle förändras. För somliga kom uppvaknandet ur den drömmen långsamt, i takt med att framtiden hårdnackat vägrade att leverera en bättre värld. Till Joann kom insikten alltså med ögonblickets våldsamt, levererat av en reklamfilm.

Så harmlös var den revolt som hon deltog i att de som borde darra inför den kunde gulla med dess attribut. Och till det kunde de använda Bob Hope, själva sinnebilderna för det äppelkindade vita tuggummi-Amerika.

Bob Hope, Nixons favoritartist, som varje jul åkte till Vietnam för att underhålla trupperna.

Sedan dröjde det inte länge förrän man kunde köpa afroperuker på Woolworth och då var det definitivt slut med alltihopa. ”Right on, Bob!”

Det vita mottagandet av svart kultur var en gång i tiden ganska okomplicerat. 1946 skrev jazzmusikern Milton Mezzrow i ”Really the blues” att han ville spela som en svart musiker, och att han ytterst ville vara svart. Att få rätsida på ett sådant uttalande behöver inte vara så besvärligt. Det uttrycker ett begär efter en närhet till livet som vita människor tror sig ha förlorat och som de tror att svarta människor bevarat. Det begäret är varken svårbegripligt eller historiskt överspelat. Vi möter det i reklamen nästan dagligen, antingen det är gotländska bönder i lotterireklamen eller regnskogsindianer i en juiceannons. Men i takt med att vi närmar oss vår egen tid dyker det upp en knepigare linje i det vita mottagandet av svart kultur.

Trots att den svarta kulturen i det sena nittonhundratalet ofta behandlat vita människors historiska övergrepp eller rentav uttryckt antivita ståndpunkter, så har mängder av vita människor fortsatt att visa sin uppskattning.

I den reggaeväg som sköljde över världen för ett par decennier sedan var det antivita budskapet inte särskilt framträdande och där det förekom var det ofta i en något kodifierad form. Som i Max Romeos ”I chase the Devil”, där Romeo sjunger om att förpassa djävulen till yttre rymden där denne kan hitta sig en annan ras att ansätta. Kanske var den vita publiken den gången alltför pårökt för att ta notis om den svarta aggressionen.

Mer förbryllande är receptionen av den militanta hiphop som dök upp i slutet av 80-talet. Framför allt är publikens och kritikernas mottagande av Public Enemy fascinerande. Efter debuten ”Yo! Bum rush the show!” (1987) blev Public Enemys antivita retorik snabbt en måltavla för den amerikanska högern. I Sverige var det många som tog tydligt avstånd från våldsglorifieringen och den negativa kvinnosyn som uttrycktes av andra grupper, men Public Enemys syn på svart och vitt hade kritikerkåren svårare att förhålla sig till.

Här i Expressen anmäldes gruppens andra album ”It takes a nation of millions to hold us back” av Kristina Adolfsson (25 mars 1988). Hon anmärkte på att gruppen inte utvecklats musikaliskt sedan debuten. För rasismen ger hon dem en klapp på huvudet:

”Public Enemy, ja, lätt fåniga typer egentligen. ... när de pratar om att förgöra alla vita och ser judar som sin största fiende kan man bara skaka på huvudet och säga: Tokfånar! Public Enemy är faktiskt alla över 25 år och vi misstänker att deras militanta Black Power-poserande är en gimmick, uppmuntrad av deras skivbolag Def Jam som fått löpa i väg lite väl fritt.”

Två getingar blev det. I Dagens Nyheter ett par dagar senare skrev Stefan Stenudd mer uppskattande:

”Den osofistikerade uppkäftigheten är livsnödvändig för att hålla näsan över eländets vattenlinje i de svarta fattig-kvarter i USA där hiphop föddes. Den största fienden är narkotikan som också är ett vanligt tema i rap-texter. 'Skam över den broder som langar', säger

Public Enemy som rakt igenom sina texter visar osminskad rasmedvetenhet.”

Så pendlar det svenska mottagandet av Public Enemys raspolitiska ståndpunkter mellan överseende och beröm. Detta är att jämföra med det massiva fördömande som den svenska offentligheten riktat mot vitmaktmusik. Vem minns inte rabaldret kring relativt harmlösa nationalistiska Ultima Thule?

Varför reagerade inte kritikerna starkare på Public Enemy? Den enklaste förklaringen är förstås att vi i Sverige befinner oss på ett betryggande avstånd från den amerikanska verklighet det gäller. Men enkelt är tråkigt. Roligare och kanske sannare är att tänka såhär: Det vita överseendet med den svarta rasismen speglar maktrelationen mellan svarta och vita. En vit människa, antingen det är i Sverige eller i USA, behöver aldrig oroa sig för att en svart rasradikal ska göra verklighet av talet om rasrig. Den svarta rasisten behöver inte tas på allvar utan förblir en underhållare vid sidan av Whitney Houston, Hanson och Rage Against the Machine.

Betraktat från den vita rasistens horisont är förstås båda dessa tolkningar obegripliga. Att konsumera svart rasism som förströelse är inte ett privilegium utan ett förfallssymtom. Det är ett tecken på den vita kulturens utarmning och den vita rasens hotade ställning. Helt parallellt med det resonemang som anklagar vita människor för att ha inympat självhat i svarta människor menar samtida vita rasradikaler att vita inifrån och utifrån påtvingas en negativ självuppfattning.

I låten ”My journey to the dead” kopplar svenska vitmaktbandet Division S detta självhat till massmedierna och specifikt till MTV, vilket i sammanhanget måste för-

stås som en referens till svart musik.

Every day she watched MTV
She read the papers every day
She believed every word she read
of horrid racist deeds.
She began to really hate herself
and every white man in the world.

Nu inställer sig följande fråga: Är det möjligt att tänka sig ett svart mottagande av vit rasistisk kultur som liknar det vita mottagandet av Public Enemy?

Kan ickearier ta vit rasistisk kultur med en klackspark? Skulle vi till och med kunna uppskatta vit rasistisk kultur? Inte på ett självdestruktivt sätt som hos en Otto Weininger eller Jackie Arklöv, utan mer tillbaka-lutat. Kan vi förhålla oss till vit rasism med samma privilegierade lugn som vita människor känner inför svart rasism? Något till min egen förvåning har jag kommit att inse att jag måste besvara frågan jakande.

I hela mitt vuxna liv har jag haft mycket roligt åt den politiska rasismens retorik. Slagord som ”Din hud är din uniform!” uttrycker ett politiskt patos så gravallvarligt och så skilt från min egen värld att det tvingar mig till skratt. Ju mer jag lärt mig desto roligare har det blivit. Vitmaktkulturen erbjuder en förståelse av världen där mycket som jag tar för självklart kastats ut och rena tokerier upphöjts till axiom. Den lustiga effekten kommer sig just av att skiljelinjerna mellan mig och vitmaktkulturen inte gäller sådant som är möjligt att resonera kring. De erbjuder mig ett slags politikens En ding ding värld, en alternativ förståelse av allting. Det är blod och ära, blattesvin rimmar på bensen, abort är mord på vita

barn. Blandäktenskap är rasförräderi och måste straffas med döden. Är du inte med oss så är du lakej hos ZOG, den sionistiska ockupationsmakten. Den som myser över konspirationsteorierna i Arkiv X kan få mer än sitt lystmäte i gamla nummer av tidskrifter som Storm och Nordland.

Vitmaktkulturens viktigaste uttrycksmedel är musiken, och att förklara vad som är bra med vitmaktmusik är lite knepigt. Såväl text som musik är oftast rätt oslipad. Men ibland har den ett driv, en autenticitet och en aggression som ligger närmare kärnan i rock'n'roll än det mesta som spelas i P3. Kanske gillar jag också vitmaktmusiken just för att den ger mig tillgång till en aggression som jag inte behöver ta ansvar för. Lyssnar jag till Public Enemy måste jag så att säga vara vaksam mot min egen chauvinism. Lyssnar jag på Pluton Svea så kan jag hänge mig.

Men först och främst lyssnar jag på vitmaktmusik för att jag har råd. Trots att jag skrivit mycket om rasism så har jag aldrig släppt fram glädjen inför den rasistiska kulturen i mina artiklar. Ibland har jag varit rädd att bli missförstådd, eller såra den läsare som har gjort mer smärtsamma erfarenheter av rasism. Men framför allt har jag nog tänkt att min glädje inte är värd att ta på allvar. Hur fel har jag inte haft.

Svarta människors förhållande till vit kultur har under århundraden präglats av det koloniala medvetande som Frantz Fanon analyserat. Den svarte mannens avståndstagande från, såväl som närmande till, europeisk kultur var bara försök att undfly de vitas makt att definiera honom. Det var schackmatt före första draget.

Mitt förhållande till europeisk kultur är så radikalt anorlunda att det utgör en historisk händelse. Jag har råd

att älska vit kultur även när den uttrycker sitt hat mot mig. Jag är inte heller ensam om mitt lättsamma förhållande till vitmaktkulturen. I min generation är det nog snarare regel än undantag. Det är också ett förhållande som vi har all anledning att odla.

Det finns välbekanta skäl till att inte lyssna på vitmaktmusik. Skivförsäljningen är den organiserade rasismens finansiella bas. Nästan allt ideologiskt motiverat våld i Sverige utövas av människor som lyssnar på vitmaktmusik. Men den här texten handlar inte om hur vi bäst undergräver våldsbenaagna antidemokratiska rörelser. I stället handlar den om en av de strategier vi, blattar eller nysvenskar, kan tillgripa för att ta makten över våra egna liv.

I det offentliga samtalet beskrivs rasism alltför ofta som ett problem som bara berör två grupper: nynazister å ena sidan och deras ickevita värnlösa offer å andra sidan. Utanför och över allt detta står den antirasistiska debattören själv, de värnlösa osjälviska beskyddare, Fantomen som räddar Guran från de vita råskinnen. Som svartskalle är det bara alltför enkelt att glida in under detta beskydd, att identifiera sig som den maktlöse outsiders i stället för att försöka ta plats som medborgare.

Vitmaktmusiken ger oss en möjlighet att bryta oss ur de goda beskyddarnas passiverande besvärjelse. När vi inser att vitmaktkulturen inte hotar oss händer två saker: dels tillåter det oss att få syn på den rasism som verkligen är ett problem för oss, den som lever i samhällets kärna, i domstolarna, i anställningsförfaranden, på bostadsmarknaden och på tidningsredaktionerna. Dels skänker det oss lugn och styrka och makt över våra egna liv. Den makten ska vi bejaka. Vi ska inskräpa det faktum

att vi inte är hotade av den politiska rasismen. Vi har råd att kalla dem som vill skjuta oss för ”tokfänar”. Det är något att fira. Right on!

Någon skulle kunna invända att vi har denna trygghet bara så länge som det vita etablissemangets stenhårda repression av extremhögern fortsätter. Det ligger säkert något i den saken, men det ändrar inte mina känslor. Jag är trygg. Nazismen i en Norénföreställning eller i en vitmaktlåt kommer inte åt mig. Jag har råd att konsumera den. Den konsumtionen är den slutgiltiga uppgörelsen med den offerroll som ickevita människor tillskrivits och tillskriver sig själva.

Sedan jag börjat lyssna på vitmaktmusik känner jag för första gången lust att själv göra musik. Kanske ska jag starta ett vitmaktband och riva av några Skrewdriverlåtar, vara ung, arg och vit. Tony the Tiger kan få vara med på andragitarr.

Expressen, 8 juli 1999

Inringad

Evenemanget utannonserades som en filmfestival om James Brown. Min kusin tyckte att det var för kallt för att man frivilligt skulle gå ut så jag fick gå själv. Lokalen var en kommunal byggnad på 125:e gatan i Harlem. ”Film” visade sig betyda storbilds-TV, och ”festival” var tre timmar dåligt redigerat material från olika Las Vegas-framträdanden där gudfadern i glittermundering backas upp av ett trettiomannaband. Behållningen bestod främst av ett par tidiga svartvita konsertupptagningar, bland annat en där JB motar bort den folkhop som försöker äntra scenen och de poliser som skyndar till hans hjälp. När tumultet är över vänder han sig till sin trummis med ett avmätt ”Hit that thing man”.

Mindre kyligt professionell framstår soullegenden i en video till ”Say it loud I’m black I’m proud”. Vanligtvis är hans hår rakpermanentat och format till en hjälmliknande frisyr som får honom att påminna om en Playmogubbe. Här har han en kort välvårdad afro. Paljettkostymen är utbytt mot något kroppsnära enfärgat. Han står upp och sjunger med slutna ögon. I en ring runt honom sitter vita åhörare på kuddar. De är iförda liknande enfärgade myskläder och svänger med lite i musiken.

Någon högre upp i produktionshierarkin måste ha ansett det nödvändigt att dämpa låtens politiska bud-

skap. Resultatet, laddat av motsättningar försonade i en sörja av forcerad naivitet, dröjer sig kvar likt en obehaglig dröm.

För mig har det kommit att fungera som en bild av representationens problem. Minoritetens representant är inringad och omfamnad av den majoritetskultur han anklagar för förtryck.

Radikaliteten i hans budskap tas upp och reduceras till en trallvänlig fras. Själv måste han blunda för att inte se vem han sjunger för.

Bilden antyder att detta sker med nödvändighet. Om det främmande ska beredas utrymme inom det egna forumet måste dess skillnad och obehag reduceras. I den ringen står också den här texten.

Expressen, 30 maj 1996

Borta

Jag frågade en egyptisk väninna om hennes föreställningar om Sverige.

Efter att ha funderat en stund berättade hon att hon som barn av sin far fått en Viewmaster med en serie stereoskopiska bilder från olika länder. Sverige representerades av en midnattssol.

*

Kvinnan i TV-rutan har svårt att hålla tårarna tillbaka. Reporterns tonfall signalerar allvar och inkännande: "Vad kände du när du fick höra vad som hänt?" Hennes svar är knappt begripligt genom den kraftiga brytningen och de framflytande tårarna. Hon vänder sig bort från kameran. Intervjun avbryts. I nästa bildsekvens är hon rödgråten men samlad. Reportern frågar: "Varför tror du att de gjorde det här mot din son?" Kvinnan svarar med lugnet hos en som inte orkar gråta längre: "Jag tror de är rädda, rädda för det som är främmande."

Ju påtagligare det blir att media skapar verklighet och inte bara speglar den, desto viktigare tycks ögonvittnesskildringen bli. Ju mer bilder vi översköls med, desto viktigare blir det att övertyga oss om att det bortom alla bilder finns en människa som känner något. Därför får vi se tårar, tårar så nära att man inte längre vet vem som gråter.

En reklamfilm från början av nittioalet visade en vit kvinna på resa i Indien. Den börjar med att hon stiger av en buss. Miljön omkring henne är rörig. Två män närmar sig henne. Kanske vill de sälja en taxiresa. Hon pekar på ett vykort av en sevärighet och säger: "I want to go there."

I det tillstånd av oordning som råder lyckas en pojke ta hennes kappsäck. Hon rusar efter. Pojken, som åskådaren först tog för en tjuv, visar sig vara en driftig afärsperson. Han har lastat upp kvinnans kappsäck på en rickshaw. Han bugar och vinkar åt henne att komma. Hon skakar lite på huvudet och ler. Det bär av i cykelkärran. Efter en kaotisk inledning har berättelsen tagit en behaglig vändning. Färden går genom en stadsmiljö som är myllrande utan att vara hotfull. Så får kvinnan ett oroat uttryck över sig. Pojkens andhämtning är ansträngd, hans ansikte plågat. Hon sträcker sig fram, lägger handen på hans axel. I nästa bild är harmonin återställd. Pojken sitter bak och den unga kvinnan trampar och styr.

Det som såldes var mensskydd. Den lilla filmen, inte en minut lång, säger något om vilken bild av förhållandet mellan väst och tredje världen som är kommersiellt gångbar. Indien är något som bjuder ut sig, något som väst konsumerar och samtidigt hjälper. Kvinnan träder in som förälder till pojken. Samtidigt njuter hon en oinskränkt frihet. Borta är inte en plats som avgränsar hennes möjligheter, utan tvärtom ett medel för hennes självförverkligande.

*

Under reseguidens avdelning "Bra att ha med" stod: "Snapshots av din familj, hemstad, fotbollslag (eller vad

som helst) hjälper dig överbrygga språkbarriären. Ortsborna kommer stolt att visa dig sina."

Jag gjorde som det stod, vilket visade sig vara bra. "Ortsborna" visade visserligen aldrig sina men de tittade gärna på kortet jag tagit ur familjealbumet. På stapplande arabiska förklarade jag: "Mamma från Österrike, pappa från Amerika." Man tittade, pekade och frågade. "Så det där är din mor, och det där är din far. Jaha ja." Det var bra att ha det kortet. Många verkade lugnade av att få en förklaring till att jag såg ut som en egyptier men inte kunde mer arabiska än "Hur mycket kostar äppelna?" och "Kanske i morgon."

En dag var det borta. Jag letade lite här och var i lägenheten men hittade ingenting. Någon vecka senare fann jag det bland våta underkläder i tvättmaskinen. Det hade klarat tvätten förvånansvärt bra.

Fotopapperet är uppbyggt av åtta skikt, varav de fyra översta är intressanta här. Först kommer ett skyddande skikt av härdat gelatin, därpå tre ljuskänsliga skikt som vid framkallning får färgerna cyanblå, magenta respektive gul. Gelatinskiktet hade på de flesta ställena stått emot bra, men i kanterna där man hållit i kortet och i personernas ansikten där man pekat hade vattnet trängt igenom och skalat bort skikt efter skikt, för att endast lämna det gula relativt oskadat.

Bilden kunde inte längre användas för att delge ortsborna min historia, vilket var synd. I stället hade jag fått något annat. I tvättmaskinen hade spåren av ortsbornas pekfinger framträtt som i ett andra framkallningsbad och tecknat en ny bild. Relationen mellan den gamla bilden och den nya är svår att fastställa. Den nya tränger undan den ursprungliga utan att egentligen ersätta den med ett nytt innehåll.

Deras bild är på något sätt beroende av min, men i vilken utsträckning? Ska man säga att den är en kommentar till min, eller använder den bara min som duk? Det är i vart fall så att deras bild i någon mån uppstår genom utplånandet av min. Vad den innehåller eller föreställer är oklart. Det tycks som om de intresserat sig mest för min mor. I partiet som avbildar hennes huvud är bara det gula skiktet kvar. Pappa är inte alls lika hårt åtgång-en. Jag har ingen riktigt bra förklaring till att det är så. De flesta sa inte så mycket om bilden. Den enda kommentar som hållit sig kvar i minnet kom från en man jag brukade köpa falafel av.

Han var kort, tjock och ganska mörkhyad. Efter att ha tittat på kortet ganska länge sa han: "Your mother beautiful. Your father black."

*

Filosofen Kjell Svensson har undersökt autenticitetskravet i mainstreampornografi. I porrfilm ställs aldrig några som helst krav på skådespeleri, rekvisita eller specialeffekter. Det avgörande är att själva knullandet är på riktigt, att skådespelarna faktiskt har sex med varandra. Ska någon skjutas kan det göras med en ärtpistol, men själva ejakulationen ska vara äkta, väl synlig utanför kvinnans kropp. Svensson ser detta som ett försök att visualisera upphetsningen.

Pornografin syftar inte till att berätta något. Dess syfte är att skapa upphetsning genom att visa upphetsning. Kvinnor har ingen sädesuttömning och får demonstrera sin eggelse genom att stöna.

Den nya trenden i branschen heter "amatörvideo". Den nya pornografiformens försäljningsframgångar kan förklaras med att konsumenten inges en känsla av att det

är äkta upphetsning som återges.

De medverkande är inga andra än sig själva. Deras begär är inte ekonomiskt utan exhibitionistiskt. Svensson har sett tillräckligt mycket porrfilm för att känna igen aktörer från "professionella porrfilmer" i det som saluförs som "amatörvideo". Halvöppna munnar, halvslutna ögon, resta lemmar. Allting så kraftigt uppförstorat att man inte längre ser vem det går för.

*

Följande scen utspelade sig i en stor lågprisaffär i ett svart/latinamerikanskt kvarter i New York. Under kvällsrushen var området framför kassorna ett hav av ringlande köer hopplöst intrasslade i varandra. Över sorlet och kundradions muzak hördes en skrikande man. "I've been here! I've been here!" Brytningen var latinamerikansk. Han bråkade tydligen med någon om vem som stod före vem. Den andra personen hördes inte. Där jag stod kunde man heller inte se dem, men i kön utbytte vi ändå roade blickar. Mannen var tyst ett tag, så skrek han "So what?! I'm Puerto Rican and I'm proud of it!" Det samtal vi trott handlat om en köplats visade sig handla om hemortsrätt.

Vad betyder det egentligen att ha varit här? Jag pratade med en väninna om att vara enda barnet i klassen med invandrade föräldrar. Mer än jag kände hon att hon fick delta på nåder. "Man skulle vara tacksam för att få komma hem till dem och äta deras prickigkorvmackor." Hennes ord rymmer ett mått av förakt. Det är inte nog med att svenskarna är ogina, de saknar dessutom kultur. Den inställningen till värdfolket känner jag igen från mitt föräldrahem och från de flesta jag träffat som haft anledning att bo en längre tid i ett främmande land. Del-

vis kan den förklaras som en överlevnadsstrategi. Att ta seden dit man kommer är en sak, att låta sig övertygas om att de nya sederna är bättre än de gamla är något helt annat. Även den mest välintegrerade behåller en känsla av att veta bättre än sina värdar.

Själv blev jag tidigt på det klara att det värdesystem som gällde i skolan inte hade någon giltighet hemma. Som många andra i samma situation utrustades jag alltså med två sinsemellan förskjutna bilder av tillvaron. Med dessa båda bilder framför mig kunde jag frammana en stereoskop illusion, en känsla av att ha tillgång till en fullständigare förståelse av verkligheten. Det skulle aldrig falla mig in att jag inte förstod ”det svenska.” Tvärtom förstod jag det så mycket bättre än svenskarna själva eftersom jag kunde betrakta det från en vidare horisont.

Immigrantens viewmaster inger henne den behagliga föreställningen av att veta. I utbyte får hon överge känslan av att ha varit här. Den som upprättar en tittskåpsrelation till tillvaron kan aldrig känna sig delaktig i ett historiskt sammanhang. Oavsett om vi är turister, invandrare, antropologer eller gästarbetare så reser vi inte för att sätta oss själva på spel. I stället betar vi oss alla som ett slags koloniserare. Det som skiljer oss är inte vår vilja att påtvinga de andra våra bilder. Det som skiljer oss är våra olika möjligheter att faktiskt göra det. Därför rymmer min väninnas ord slutligen också en bitter tröstlöshet. ”Prickigkormackor.” Hon har inget sätt att förklara för dem vem hon är, vad hon vet. Hon har inget sätt att slå hål på deras inbilskhet, inget sätt att utplåna deras bilder och hålla fram sina.

Expressen, publicerad i delar under februari 1997

Svart ser lika rött som vit

”Integration skulle till sist utplåna den vita rasen och den svarta också.”

Malcolm X

Det citatet uttrycker en hel värld. När du har läst den här artikeln så kommer du att veta varför det påståendet är så mycket otäckare än ”alla vita är djävlar” och andra, mer iögonfallande, yttranden som Malcolm X fällde.

Men först något om en ny bok, ”Rasrisk: Rasister, separatister och amerikanska kulturkonflikter”, av religionsvetaren Mattias Gardell, som under flera år pratat med företrädare för svarta och vita separatistiska organisationer i USA. På den svarta sidan är det framför allt Nation of Islam (NOI) och dess ledare Louis Farrakhan som fört ordet. Gardell beskriver NOI:s historia, från dess tillkomst på 30-talet bland de svarta amerikaner som flytt sydstaternas landsbygd för de stora städerna i norr, om dess storhetstid och Malcolm X:s roll, vidare över sönderfallet efter grundarens död då en rad konkurrerande ”nationer” uppstod, och till dagens situation där Farrakhans gren är den helt dominerande.

Här finns mycket intressant att läsa även för den som redan vet en del om NOI. Särskilt intressant finner jag det som rör Farrakhans nyvunna roll som storspelare i

den amerikanska offentligheten. NOI omfattar en rad föreställningar som är både bisarra, komiska och väldigt obehagliga. Gardell väljer konsekvent att tona ned absurditeterna och lyfta fram sådant som begripliggör NOI och dess framgångar, vilket kanske är det enda rimliga.

Gardell är dock inte fullt så inkännande i bokens andra del, där han redogör för viktiga drag i det han kallar en vit rasradikal motkultur. Populismen, myndighetsmisstron, konspirationsteorierna, militarismen och självförgudandet känns igen från NOI, där de vita rasradikaler ironiskt nog söker inspiration för sin egen kamp.

Gardell vill dock tillbakavisa antagandet att svarta och vita rasradikaler skulle vara av samma skrot och korn. Vit rasideologi har vuxit fram som ett sätt att legitimeras förtryck av svarta. Svart rasideologi har däremot vuxit fram som ett sätt att bryta detta förtryck. Bara om den var samhällsbärande skulle den svarta rasideologin vara jämförbar med den vita. Det maktperspektiv Gardell för in är intressant. Kanske kan det bidra till att höja nivån på den svenska rasismdebatt som verkar ha kört fast i en ”rör inte min kompis”-analys enligt vilken rasism är vanföreställningar hos enskilda individer som kan botas med information.

Problemet med Gardells tes, som jag ser det, är att han inte tillräckligt tydligt inser att rasismens primära element inte är det värderande, utan det ordnande. Rasism är inte så mycket ett sätt att värdera det som finns i världen, som ett sätt att tala om vad som finns i världen. Det påståendet är varken originellt eller särskilt kontroversiellt, men dess implikationer förbises ofta. I det här fallet lär det oss att Farrakhan är rasist eftersom han reproducerar ras som verklighet. Det går alltså inte

att göra upp med rasismen genom att (som NOI) kasta om pinnstegen i den vita rasismens värdehierarki. Som Gardell påpekar i början av sin bok så var det först i och med slaveriet som ras fick den betydelse vars rester vi lever med i dag. För att använda en ofta använd fras ur den afro-amerikanska retoriken kan man alltså säga att Farrakhan – trots alla sina upproriska åtbörder – är fast i en slavmentalitet.

Givetvis är separatismen den fråga som förenar svarta och vita rasister såväl i ord som i handling. Malcolm X:s fruktan var att en social integration på sikt skulle leda till en ökad andel blandäktenskap, en fruktan han delade med de flesta av den tidens vita amerikaner. Föreställningen om den svarte besten som våldtar den vita kvinnan tolkas ofta som ett uttryck för vita mäns behov av att kontrollera den kvinnliga sexualiteten, men borde kanske i första rummet förstås som en rädsla för att den vita rasen, och därmed den västliga världens fundament, ska upplösas.

”Integration skulle till sist utplåna den vita rasen och den svarta också.” Den som säger så intresserar sig inte längre för de enskilda individernas välbefinnande. Det som räknas är de abstrakta kategorierna svart och vitt, kategorier som när de väl upprättats alltid kommer att förses med ett innehåll.

Expressen, 23 juli 1998

Jag pratar med dig

Man kan se dem nu. Lite på avstånd. Hur de börjar formera sig, gör sig redo att försvara det som de anser är deras. Privilegier, positioner, rättigheten att sätta samhällets dagordning. Rätten att definiera oss, som problem eller som tillgång. En sak man måste förstå om de här människorna är att de själva inte förstår hur de uppnått sina positioner. De har inte ögon för den etniska nepotismen. För dem är den ett osynligt verktyg, en förlängning av dem själva. För oss är den ett hinder. Därför är det vi som ser den.

Sjelva är de övertygade om att deras privilegier är de välförtjänta frukterna av hårt arbete och kompetens. Att deras egen kunskapsproduktion skulle ske inom ramen för en viss ideologi faller dem inte in. Att de frågor de ställer betingas av de erfarenheter de inte gjort är för dem en otänkt tanke. Den indignation de uttrycker när de ifrågasätts är alltså inte spelad.

Vi har figurerat som positiva exempel i den civilisationskritik de bedrivit. Från Rousseau till Kerstin Thorvall. Det är en kritik som ofta riktats mot någon annan än dem som formulerat den, mot de som står utanför

maktens egentliga centrum, mot kvinnor som läser eskapistiska romaner, mot bönder i Sjöbo, mot tonåringar med rakade skallar. Framför allt är det en kritik som de själva kontrollerat.

I samma ögonblick som vi lämnar statistrollen och själva formulerar kritiken, i samma ögonblick som vi tar plats på offentlighetens scen, i samma ögonblick som vi börjar tänka på oss själva som fullvärdiga medborgare, människor med hemortsrätt, människor som har rätt att påverka nationens framtid, i samma ögonblick börjar backlashen. Angreppen på Masoud Kamali är bara början.

Vill man ha en påminnelse om hur det var att leva i Sverige på 70-talet kan man ta färjan till Helsingfors. Vita människor som tittar efter en på stan. Barn som pekar. Det som hänt på vår sida av Östersjön är inte så omvälvande som många tror. Vi har blivit fler, men vår påverkan på samhället, annat än som arbetskraft, har varit försumbar. Vi finns på gatorna men inte i den ekonomiska, politiska och massmediala maktens rum. De som känt sig hotade av oss, extremhögern, har varit perifera för att vi har varit perifera.

Jag hoppas. Jag tror att de kommande tio åren kommer att se mycket annorlunda ut. Nu kan vi förbereda oss på en situation som mer liknar den amerikanska. Amerikas vita befolkning är, till skillnad från den svenska, medveten om den strukturella rasismen. Denna medvetenhet yttrar sig framför allt som en anklagelse gentemot rasismens offer.

Filmen "Falling Down" från början av 90-talet sammanfattar dessa anklagelser väl. De etniska minoriteterna gnäller och gnäller, men egentligen är det den vite mannen som får dra det tunga lasset. Det budskapet, den

vita backlashens budskap, har oändligt mycket större spridning än det ”gnäll” som backlashen riktar sig mot. Det är detta vi måste förbereda oss på också i Sverige.

Vilka är då vi? Hur kan jag tillåta mig att tala om ett vi? Är inte det hopplöst onyanserat? Det nyanserade är att säga att invandrarbegreppet saknar analytisk kraft. Tyvärr hindrar inte det dem från att diskriminera dig när de ser dig, ditt namn, hör din röst. När de erfar eller upptäcker din skillnad. Vi måste vara onyanserade för att de är onyanserade.

Mana, nr 2 2004

2. Pappa

Ras, språk och ordning

Fig 1: Detta är en mycket våldsamt bild. Jag återupptäckte den i familjealbumet för något år sedan. Jag tror att jag tittat på den även som liten och att den då framstod som mjuk och behaglig. Kanske var det fonden av lummiga träd som ingav den känslan. Vid vårt andra möte tänker jag framför allt på att denna bild utövar ett oförutsägbart och oresonligt våld. Min mor tog den någonstans i närheten av Köpenhamn sommaren 1964. Den föreställer min bror och min far.

På fotografier som avbildar svarta och vita människor tillsammans tenderar de svarta ansiktena att förlora sina individualiserande drag och förvandlas till jämnsvarta fält med avbrott endast för ögonvitor och tandrader. Automatkameror är konstruerade så att de ger en god separation i vita hudtoner. Det fotografiska mediet förmår inte att samtidigt göra alla de separationer det mänskliga ögat är kapabelt till. Om vit hud ska återges tillfredställande måste svart hud försvinna in i skuggorna. På denna bild är förhållandet för en gångs skull det omvända. Den lätta överexponeringen låter oss urskilja min fars ansiktsdrag men gör min bror något utfränt.

Den här textens ursprungliga syfte var rent terapeutiskt. Det handlade om mina problem, om min identitet.

Vad vill jag kalla mig själv? Vilka namn vill jag bära på? Vem är jag som skriver, med grund i det självupplevda, i närheten av det som vagt kallats bland annat Invandrarproblematiken?

Redan på ett tidigt stadium var det svårt att undvika att lägga märke till frågans offentliga karaktär. Problemen har inte uppstått hos mig utan i kontakten med andra människors språkbruk och värderingar. Svaren finns att söka utanför mig själv och på så sätt kan undersökningen förhoppningsvis även bli intressant för andra.

Som ett slags preliminär bestämning ska jag säga att många har beskrivit mig som neger. Människor som ansett sig välsignade med en högre grad av tolerans eller upplysning i största allmänhet har valt att alternera mellan termerna 'svart' och 'färgad'. En och annan som känt till mera om mina familjeförhållanden har i stället kallat mig mulatt.

Mitt tidigaste minne av att vara föremålet för en sådan namngivningsakt är från första eller möjligtvis andra klass. Det var musiklektion under ledning av en äldre, fetlagd vikarie. Klassen sitter tyst i en halvcirkel framför lärarinnan som i mitt minne framstår som monstruöst stor. Rummet ligger högst upp i den gamla skolbyggnaden och om sommaren blir det mycket varmt. Fönstren sitter i taket och är svåra att öppna. Om man drar fingret mot det bruna linoleumgolvet blir det grått av damm. Skorna står på en rad i korridoren.

Jag minns inte vad som sagts innan eller vad jag svarade utan bara att den enorma kvinnan sa "Hur känns det egentligen att vara neger?" och att det helt plötsligt var jag som satt i mitten av halvcirkeln. Klassen väntar på mitt svar. Det hade upprättats en skillnad mellan dem och mig.

Antropologer har argumenterat för att hygien är ett sätt för en kultur att bringa mening till sinnenas flimrande informationsflöde. Det mesta vi ser passar in i hygienens ordnande system, men mycket faller utanför systemet, revolterar mot det och måste återföras till sin rätta plats. Allt detta som inte harmonierar med systemet kallar vi smuts.

Hår på någons huvud är tilltalande. Hår på en hårborste är acceptabelt. Hår i maten är frånstötande. Mat i munnen är gott. Mat som stelnat bakom spisen är det inte. Smuts är alltså inte en speciell sorts materia utan materia på fel plats. Att studera vad som räknas som smuts inom en viss kultur blir således ett sätt att studera hur denna kultur ordnar världen, ett sätt att upptäcka vilka skiljelinjer som uppfattas som väsentliga eller överhuvudtaget verkliga och på så sätt vad som utgör verkligheten. Hygien handlar alltså om metafysik.

*

I länder där man gjort en juridisk åtskillnad mellan olika raser, som till exempel USA eller Sydafrika, har man haft ett naturligt behov av att finna rasdefinitioner som exakt avgör vem som tillhör vilken raskatekori. I USA blev det som i folkmun kallades ”the one-drop rule” gällande även i juridiska sammanhang. Det innebär att varje person med minst en svart förfader räknas som svart.

1983 fick Susie Guillory Phipps från Louisiana inte ut något pass eftersom hon i sin ansökan angivit vit som rastillhörighet. På hennes födelseattest stod det färgad. Phipps och hennes syskon identifierade sig som vita. Några av dem var blonda och hade blå ögon. De vidtog rättsliga åtgärder för att få sina föräldrars födelseattester ändrade från färgad till vit, så att de själva skulle kunna

registreras som vita. 1986 förlorade de i USA:s högsta domstol. 1770 hade Jean Gregorie Guillory tagit sin hustru svarta slavinnan Margarita till älskarinna. Phipps var Jeans och Margaritas barnbarn i sjätte ledet.

En svart persons avkomma är svart inte intill sjätte ledet utan i all oändlighet. En person kan alltså se vit ut och ändå vara svart. Per definition blir svarta ett hot mot den vita gruppens överlevnad. En mycket liten koncentration av det svarta smittämnet är tillräckligt för att kontaminera stora vita befolkningmängder. Om man dessutom beaktar de svartas promiskuitet blir scenariot katastrofartat.

Samma logik som säger att Phipps är svart säger att jag givetvis är en andra generationens invandrare och inte en första generationens svensk.

*

Det engelska uttrycket ’passing’ har en innebörd som saknar svensk motsvarighet. Det används om ”svarta” personer som är så ljushyllta att de kan ”passera” som vita. Vad fenomenet lär oss är att föreställningar om ras tränger mycket djupare än hudfärg och ansiktsdrag. En person kan ”se vit ut” och vara svart. Det finns en djupare verklighetsnivå, en mer fundamental skillnad mellan olika raser än vad som syns på ytan.

Fenomenet passing hotar den grundläggande ordningen mellan raserna. Ett antal för denna ordning konstituerande regler kan vaskas fram: Genom att titta på en person kan man fastställa dennes rastillhörighet. En svart persons avkomma är svart. Det finns en yttre och en inre raskaraktär vilka korresponderar mot varandra. När man sedan använder dessa regler går det av någon anledning inte som man tänkt sig. Något oförutsett in-

träder och språkbrukets regler trasslar in sig i sig själva. Uttrycket passing skyddar, täcker över och lappar ihop det språkbruk som fenomenet passing hotade. Passing är ett ord som tillkommer för att rädda det gamla språkbygget från att raseras av nya erfarenheter, av sin egen inkoncistens.

*

Om man studerar samtida högerextremistisk debatt, slås man av att de mest ihärdigt upprepade trossatserna inte är de om den egna rasens överlägsenhet eller de om utrotning av mindervärdiga folkslag utan de som handlar om nödvändigheten av att inte blanda sig med andra raser, att inte låta det svenska folket förvandlas till en jämnbrun massa som talar en rad blandspråk huller om buller, om nödvändigheten av att värna den nordiska rasens särart.

"Det är onaturligt och osvenskt med främmande barn på dagis. Jag vill inte använda ordet ras, men det ser äckligt ut när man ser två föräldrar med en indisk unge mellan sig."

fd talesman för Sverigedemokraterna

En möjlig läsning skulle kunna ge att extremhögerens tal om att bevara det unikt svenska är ett tunt lager retorisk kosmetika på en grund av ren utrotningsiver. Men den läsning som kanske ligger närmast till hands lyfter fram det som texten själv fokuserar: den oerhörda faran som ligger i att blanda olika raser och kulturer. Mycket lite energi ägnas åt att förklara på vilket sätt den jämnbruna massan kommer att vara mindre lycklig än dagens människor. Det uppenbart farliga tycks ligga i själva bland-

ningen, inte i dess följder.

Den högerextremistiska texten genomsyras av en hygienmetaforik. Ord som rasren och rashygien skvallrar om att textens och rasismens huvudsakliga moment inte är det värderande utan det ordnande. Om vi accepterar att rasism handlar om ordning kan vi förstå rasismen som ett sätt att bringa ordning och därmed mening i en kaotisk värld och inte som en slags neuros möjlig att bota med hjälp av korrekt information, som ett positivt tolkningsförsök och inte som en sinnessjukdom.

*

Det allra mest verkliga syns inte.

"Har jag min dotter med mig [till dagis] säger alla tjejnerna 'åh, vad söt hon är, åh, vilken fin klänning'. Hon är söt, hon har en fin klänning. Ingen säger till min son 'vilken fin jacka du har.'"

fd kvinna

Det är här, på sin mest alldagliga, genomskinliga nivå som ordningen mellan de som kallas män och de som kallas kvinnor utövar sin egentliga diktatur. Denna ordning är osynlig. Det allra mest verkliga syns inte. Ordningen blir synlig först när den bryter samman. Den synliggörs av smuts, av att Johan en dag kommer till dagis med en klänning på sig.

*

Günther Wallraff gav i mitten av åttiotalet en chockande redogörelse för hur gästarbetare behandlas i Tyskland. Med mörkt löshår, ett par bruna kontaktlinser och en lätt brytning kunde han avslöja hur icketyskar mot

mycket låg betalning får utföra ytterst tunga och farliga arbeten. Bland annat berättar han om hur gästarbetare används för att sanera tyska kärnkraftverk. Allra obehagligast finner jag ändå vittnesbörden om hur Wallraff i sin enkla förklädning inte blir igenkänd av sin egen mor. ”Är det där verkligen en av Günthers vänner? Honom skulle jag aldrig lita på. En som har den blicken ska man akta sig för.” Hennes särskiljande, diskriminerande blick förvandlar honom från individ till en person av en främmande sort och är på så sätt gästarbetarsystemets yttersta betingelse.

*

”Du är ju så gott som svensk.” ”Du är väl inte mindre svensk än någon annan.” ”Du är lika svensk som jag.” ”Du är hundra procent svensk.” Som alla välanpassade svensktalande svartskallar har jag någon gång fått höra dessa välmenande kommentarer. På en lektion där jag är en av två svartskallar säger läraren: ”Det går trots allt att tala om kulturella särdrag. Vi här inne tillhör alla en svensk kulturgemenskap.”

På en tågresa genom södra Sverige kommer jag i sampråk med en obekant medresenär. Vi pratar lite om ditten och datten och annat som obekanta medresenärer sinsemellan pratar om då hon plötsligt ger uttryck för en mild men klar invandrarfientlighet. I dessa situationer är jag inkluderad inom ett *vi*.

En blond väninna (”av invandrarbakgrund”) och jag promenerar över Mariatorget. En man som sitter på en av bänkarna och dricker öl ropar med adress till min väninna ”akta dig för HIV-äcket”. På en bänk kan jag läsa klottrat: ”Negrer är till för att förnedras kyssa/slicka svettiga fötter och pissas på samtidigt!”. I alla dessa situa-

tioner verkar det som om jag hamnar utanför vigenenskapen.

Orden ’svensk’ och ’vanligt folk’ kan användas för att inkludera mig i en nationell gemenskap eller hålla mig utanför samma gemenskap, men de kan inte placera mig på den plats där det verkar rimligast att jag skulle återfinnas: på gränsen. Det måste finnas ordning. Förvänsvärt få människor klarar av att inte fråga om mitt ursprung. ”Så du är uppvuxen här och så.” Innan den mest triviala konversation kan inledas måste jag tilldelas en plats.

*

Den som känner till etymologin bakom ’mulatt’ vill knappast använda detta ord för att beskriva sig själv. Ordet kommer från spanskans ’mulatto’, vilket betyder mula, mulåsna. Det intressanta är inte att diskutera vem som är hästen och vem som är åsnan i denna analogi. Det viktiga att observera är att svarta och vita är så fundamentalt olika att deras gemensamma avkomma inte kan bli något annat än en steril bastard. Mulatten har också beskrivits som en person som alltid kommer att lida av stark känsla av rotlöshet, hemma ingenstans, främling överallt, marginalpersonen par excellence. Utbyte mellan raserna kan aldrig vara fruktbart. I den grekiska mytologin: När en ur gudarnas led parar sig med en nymf springer det fram en demon.

*

Fig 1: Denna bild föreställer min far och min bror. Den utövar ett oresonligt våld. Om jag har rätt så har du kommit fram till att min familj avviker något från den numer

ovanliga kärnfamiljen. Fadern är kanske min styvfar, brodern kanske min halvbror; personerna på bilden kan i vilket fall som helst inte vara biologiskt relaterade. Det stämmer. Personerna på bilden är inte biologiskt relaterade. Däremot är båda svarta. Om vi väljer att tro på definitionen från USA:s högsta domstol är båda svarta. Pojkens mor identifieras som vit, men pojkens far identifieras som svart, ljushyllt men svart. På bilden av min bror finns det ingenting som ens antyder det utöver hans knappt urskiljbara bruna ögon.

En person kan "se vit ut" men ändå vara svart. Definitionen kommer på kollisionkurs med den intuition den var avsedd att bevara. Denna bild visar upp den kollisionen. Den utgör på så sätt ett hot för ordningen mellan raserna och för alla som grundar sin identitet i den ordningen.

*

I Atlanta 1931 blev en vit man påkörd vid ett övergångsställe. Det medvetlösa offret fördes till sjukhus och fick vård. Mannens svåger kom på besök. Svågern var ljusbrun och identifierades som svart. Förskräckta insåg läkarna att den påkörde mannen inte alls var vit. "Have we put a nigger in the white ward?" Omedelbart fördes den svårt skadade och ännu medvetlösa patienten genom tungt regn till avdelningen för färgade på andra sidan gatan.

*

Ordet 'svensk' förhåller sig ytterst ambivalent till mig och 471000 andra svenska medborgare med minst en invandrad förälder. För oss blir språkets ordnande, godtyckliga våld mycket påtagligt. Ännu mycket tydligare blir det om man som jag har en vit och en svart förälder. I

det ideala fallet är språkets utslätande våld helt förenligt med ett harmoniskt identitetsskapande. En svensk som dokumenterat har svenskar på både fädernet och mödernet tre generationer bakåt kan kalla sig svensk utan att behöva känna att ordet lämnar ute eller står i strid med någon del av henne själv. Hon kan till och med gå så långt att hon finner sin identitet i ordet. Jag kan inte använda det på samma oproblematiska sätt, men kan heller inte använda mig av dess negation. Varken 'svensk' eller 'ickesvensk' är tänkta för att tillämpas på mig. Jag är en del av den skrovliga verklighet som inte underkastar sig denna logiskt släta idealitet.

*

Man kan fråga sig om placeringen av pjäserna på brädet är ett drag i spelet eller inte. "Denna pjäs kallas kungen", det betyder inte mycket om jag inte vet vilken roll kungen har i förhållande till de andra pjäserna. Men man kan tänka sig andra situationer där själva namngivandet är av större betydelse för spelets utgång. Ordet 'invandrardebatten' ger som tidigare 'kvinnoaksfrågan', 'negerfrågan' eller 'judefrågan' en idé om vem som talar och vem som omtalas, om vem som ligger på ett bord, om vem som kommer och står och lutar sig över och tittar.

*

Detta är inte hårklyverier utan ett försök att ta upp kampen på det ursprungliga våldets arena. Det är ett försök att finna och låsa de ord som möjliggör brinnande flyktförläggningar.

*

Jag hade nyligen en dröm. Jag satt i baksätet på en öppen

bil. Min flickvän körde och bredvid henne i barnstol satt en pojke som var mycket lik bilden av min bror. Det var vårt barn. Hon körde alldeles för fort. Jag var rädd och tänkte att hon åtminstone borde vara försiktig för barnets skull. Då slog det mig att barnet var blont, att det inte var mitt. När jag vaknat och funderade över drömmen insåg jag att vårt barn faktiskt skulle kunna vara blont och det gjorde mig illa till mods.

Vi var annorlunda, jag och min far. Det fanns vi och de andra. Jag tänkte aldrig på det i termer av hudfärg, men idag tror jag att vår pakt stärktes av att vi var nästan de enda icke-vita människor jag kände till. Mina känslor kan inte tro att det någonsin skulle ha funnits en far och en son som var så bundna vid varandra. Och när jag tänkte på mitt barn med blonda korkskruvslockar så blev jag paniskt rädd för att det inte skulle bli på samma sätt mellan oss.

*

Vid en paneldebatt om bland annat främlingsfientlighet kom man att diskutera det kosmopolitiska idealets sammanfall. Efter händelserna i exjugoslavien, menade man, var det svårt att sätta någon tilltro till kosmopoliten som en lösning av etniska och nationella motsättningar. Något skämtsamt sa en av talarna att han personligen i och för sig föredrog att identifiera sig som kosmopolit framför att identifiera sig som svensk. I publiken skrattade man. Man verkade ändå vara överens om att problemet inte rörde en själv på ett grundläggande sätt. Det man diskuterade gällde inte oss utan snarare dumkonservativa Sjöbobönder.

För mig handlar allt detta uteslutande om min identitet. Det verkar som om min ovilja att identifiera mig na-

tionellt skulle ligga i linje med någon form av kosmopolitism. Hur förhåller jag mig till det kosmopolitiska idealet? Människor ”av blandat ursprung” har beskrivits som hot men också som ett slags borna kosmopoliter, superdiplomater som behärskar alla språk och inte känner sig främmande inför något mänskligt. Bilden är smickrande och det är frestande att omfamna den. Jag har tyvärr inte lagt märke till att jag skulle vara mer tolerant än andra människor, tvärtom har jag mycket lite overseende med människor som inte delar mina värderingar. Det finns inget utanförperspektiv. Mitt försök att bryta ner rasism utgår inte från en övertygelse om alla människors släktskap utan från en vilja att rädda mitt eget skinn, medlet är inte tolerans utan extrem brutalitet. Precis som representanter för etniska minoriteter världen över ställer jag mig upp och försvarar kompromisslöst min rätt att definiera mig själv. Antingen gör en främmande ordning våld på mig eller så gör jag våld på den.

*

Man måste tro. Min antirasism är inte mer koherent, mer logiskt stringent eller mer välunderbyggd än rasistens övertygelse. De är bara olika sätt att göra världen begriplig. Om dessa försök tycks innehålla någon rationalitet så bottnar den i irrationalitet. Det finns inga allmängiltiga axiom i vilka jag skulle kunna grunda en antirasistisk argumentation. Den här texten har inga anspråk på rationell argumentation från premisser till slutled. Den försöker att med exempel undergräva tilltron till en modell.

*

Fig 2: Om den första bilden föreställde en öppning, en

plats där jag kunde slå in en kil, så är detta en bild av återvändsgränden den ledde till. En fullständigt slät, lugn, ogenomtränglig yta av oändlig utsträckning. Crayola Crayons hade länge i sina kritaskar en färg kallad flesh. 1962 bytte man efter påtryckningar från medborgarrättsrörelsen färgens namn till peach. Här verkar det som om den som hävdar att själva namngivandet ännu inte är ett drag i spelet får rätt.

Medborgarrättsaktivisternas strävanden tycks missriktade. Vad vi kallar saker är inte väsentligt. Det viktiga är hur vi handlar. Om vi säger utlänning, invandrare eller nysvensk är inte av betydelse så länge dessa ord fylls med samma innehåll, så länge de används på samma sätt. Ändringen från flesh till peach gör troligtvis inte att färgen byter plats i barns teckningar. Rasismen utplånas inte genom att man påpekar att begreppet ras inte är väldefinierat. Och det verkar ändå vara just den här typen av futila namnbyten jag kämpar för.

*

Det som är obehagligt omgärdas och neutraliseras av betryggande fasta ritualer, institutioner och föreställningar. Ingen företeelse är därför så välorganiserad som döden. Ingenting anstränger sig förnuftet så hårt för att förslava som döden. Man försöker begripa och förhandla med döden som inte har någonting med förnuft att göra, som är helt oresonlig.

Till våra föreställningar om döden hör förstås också föreställningar om vem som dör vilken död. Svarta människor dör överhuvudtaget inte på ett normalt sätt. De förblöder på ett överbelagt fältsjukhus skadade i ett obekänt befrielsekrig där ett okänt antal gerillafraktioner

försöker tillskansa sig möjligheten att utöva korrupcion. De knarkar ihjäl sig, dör av undernäring eller skjuter ihjäl varandra i ett nordamerikanskt storstadsgetto. Allt detta sker under snabba bildväxlingar och lätta kameraskakningar. Efteråt en stadig bild på reportern i halvfigur med ett utbränt hus i bakgrunden.

Som de flesta barn har jag många gånger tänkt på mina föräldrars död. På senare år har jag alltid skjutit denna händelse på en avlägsen framtid i vilken jag själv har barn, men ännu i mina tidiga tonår kunde jag bli tårögd över att deras död kunde ligga mycket nära, ja kanske var de redan döda, beskedet hade bara inte nått mig. Fantasierna handlade ofta om flygolyckor eller kretsade på något sätt kring resor.

Min far har i alla år vägrat identifiera sig som invandrare. För några år sedan grälade han, jag och mamma om det. Jag och mamma hävdade att han var invandrare per definition, inget snack om saken. Han svarade att vad andra kallade honom gav han fan i. När vi till slut frågade vad han var om han nu inte var invandrare svarade han med ett barnsligt förtjust leende ”Jag är turist”.

I början av juli 1993 dog han i pancreascancer fem veckor efter att diagnos ställts. ”One has to be a little arrogant. You’ll find out.”, sa han till mig någon månad innan han blev sjuk. Jag tror att hans liv på många viktiga punkter handlade om att försöka hitta ut ur rastänkandets labyrint och att han ofta, vilket jag inte tror att han skulle hålla med om, sprang in i dess väggar. Den här texten är det första trevande försöket att följa i hans fotspår.

Tidskriften Barbar nr 1 1996

Remember that you're white

En gång sa min far såhär till mig och min syster: "Remember that you're white."

Vi satt på en restaurang vid Sankt Eriksplan. Inredningen gick i brunt. Jag hade ett glas cola framför mig. Jag var fem eller sex, min syster fem år äldre. Hon bodde med vår svenska mor. Jag bodde med min nya mamma från Österrike och pappa, som var vad man idag skulle kalla afrikanamerikan. Pappa och min syster grälade, eller så förväxlar jag det här tillfället med något av alla andra där de var arga på varandra, medan jag satt tyst med min dricka. I vuxen ålder har det slagit mig att deras konflikt skulle kunna pressas in i samma dramaturgi som en del journalister konstruerade runt mordet på den iranska flickan Sara för något år sedan: familjen krävde kontroll och flickan ville leva sitt eget liv. "Hennes brott: Hon ville vara svensk." Någon slags sanning ligger väl i den bilden och någon slags lögn.

Min syster ärvde pappas hårda nacke. Jag var mer undanglidande. Givetvis är det jag och inte hon som sex år efter hans död försöker göra reda i något han sa till oss för tjugo år sedan: "Remember that you're white."

Mina föreställningar om mänskliga raser var så pass vaga som är normalt för en sexåring, men jag visste ändå att vi var svarta, eller att vi i varje fall inte var vita. Senare

har jag känt både obehag och skam över det han sa.

Obehaget påminner om obehaget jag kände inför mycket av det som kom ur pappas amerikanska mörker. Han kom till Sverige som en hård människa, med åren slipades kanterna av. Först när jag i tonåren åkte till USA förstod jag att hans, som jag tyckte, cyniska hållning, inte var ett personlighetsdrag, utan snarare en del av den amerikanska verkligheten. Hans egen hållning till den hårdheten var alltid dubbel. Jag tror att han å ena sidan var lycklig över att delvis blivit fri den. Å andra sidan tyckte han sig ha förlorat en viss skärpa genom att växa in i en kultur som han ansåg var lobotomerad. I Sverige, tycktes han mena, är man skyddad från vad livet verkligen kan vara.

En vän till familjen beskrev det en gång såhär: När man först kommer till Sverige är det som att lägga sig i ett varmt bad. Man slappnar av och nickar till. Men när man vaknar har vattnet blivit så kallt att man inte kan röra sig.

*

Jag är rasist. Det är inget jag har valt att vara. Det är bara något jag är.

Såhär; vi delar på trappstädningen i huset och när jag gör den, så funderar jag över om främlingar som passerar tror att jag är anställd. I videobutiken funderar jag över om James Spader är vitare än Meryl Streep och om Jodie Foster är vitare än James Spader. Svarta människor i Stockholm hälsar ofta på varandra även om de inte är bekanta. Jag gör det ibland och varje gång jag gör det eller inte gör det går jag igenom en rad tankar och känslor. Å ena sidan att det verkar fånigt att hälsa på en massa människor jag inte känner bara för att vi har liknande

hudfärg. Å andra sidan vill jag inte att någon annan ska tro att jag inte vill kännas vid min hudfärg.

Jag möter en vit medelålders kvinnas blick och tror mig veta att hon är rädd, föraktfull eller hatisk, eller allt detta på en gång. Dessutom tror jag mig veta att hon känner som hon gör för att jag inte är vit. Jag tror mig ha utvecklat en sensibilitet för sådant. Men varje gång miss-tänker jag också att jag har helt fel och att det enda jag utvecklat är en självupptagen paranoia. Dessa och tusen andra triviala iakttagelser som berör rastillhörighet ligger som ett fint raster över min vardag.

Några av dessa tankar kan man kalla irrationella, men inte alla. Jag tolkar och förutser människors ageranden på grundval av deras rastillhörighet och jag förutsätter att andra tolkar mitt agerande utifrån min rastillhörighet. Ras är fortfarande en del av min verklighet, både världen utanför mig och världen inom mig.

Det betyder inte att jag har trosföreställningen att mänskligheten kan delas in i olika biologiska raser, eller att dessa raser skulle besitta olika mentala egenskaper. Men vad jag tror på eller inte tror på är inte det viktigaste. Min underkastelse under en rasistisk världsbild visar sig i mitt handlande. Om du är som folk är mest så går du inte under stegar. Det betyder inte att du verkligen tror att den som gör det drabbas av otur. Det är bara så att du inte går under stegar.

Rasism är i första rummet en metafysik, en bestämning av vad som är verkligt, vilka kategorier som det är meningsfullt att sortera människor enligt. I andra hand är rasismen ett system som talar om vilket värde människorna i de olika kategorierna har. Metafysiken uttrycker sig inte i första hand som påståenden. Påståenden om

världens beskaffenhet kommer långt efter den ordlösa vissheten. Innan jag kliver ur sängen oroar jag mig inte för att golvet inte ska hålla att stå på, eller att tandkrämen förgiftats, eller att bussen ska fara till väders om för många passagerare stiger av. Dessa och tusen andra detaljer om verklighetens natur uttrycker jag genom mitt handlande. Det är det som skiljer mig från en del psykotiska människor. Jag har, som man säger, "inte förlorat kontakten med verkligheten". Jag uttrycker den kontakten genom mitt handlande.

Med oändlig långsamhet flyttar tiden och människorna gränserna för denna verklighet. Ett beteende som uttryckte verklighetsförankring på 1100-talet kan uttrycka vansinne idag. Det är också genom mitt handlande, inte genom mina övertygelser, som jag återskapar ras som verklighet. Det är detta som gör mig till rasist.

Någon skulle kunna invända att jag med mitt sätt att använda ordet rasist förlorar möjligheten att göra åtskillnad mellan en engagerad nazist och en person som jag själv, som ändå medvetet motsätter sig rasförtryck. Någon sanning ligger väl i det. Men tillräckligt många handfasta skillnader återstår. Jag arbetar för en verklighet där rastillhörighet har minskad betydelse. Han drar i den motsatta riktningen. På en arena kan konflikten mellan honom och mig sägas ha avgjorts till min fördel. Att jag överhuvudtaget kan skriva den här texten, att jag kan säga att rasism är metafysik, att det påståendet inte ens är kontroversiellt, allt detta hade varit omöjligt för ett par generationer sedan. Samtidigt fortgår dragkampen på andra arenor, när vi tror att vi pratar om annat.

Du är också rasist. Det är inte en anklagelse. Det är ett konstaterande. Om du inte vore det så skulle det inte finnas något att diskutera. Du skulle inte vara kapabel

att göra åtskillnad mellan raser. Rasbegreppet skulle vara dig lika främmande som medeltida föreställningar om börd.

Du lever i en värld där det är meningsfullt att göra åtskillnad mellan raser och du gör den åtskillnaden. Det betyder inte att du är irrationell. Däremot kanske världen är irrationell, och varje gång du genom ditt rationella handlande underkastar dig den irrationella världen så återskapar du den.

Jag är vad som förr i tiden kallades för mulatt, ett ord som kommer från spanskans mulatto, mulásna. Jag kan inte använda ett ord med den etymologin till att beskriva mig själv eller någon annan människa. Men beskriver jag mig som svart så godtar jag den regel från slaveriet som säger att en svart människas avkomma alltid är svart. Om jag kallar mig själv svart sanktionerar jag rasismen i dess ursprungligaste form. Gör det mig till en förtryckare?

Jag vet inte, men det innebär att jag är med om att bära upp det system som möjliggör rasförtryck. Den som är stolt över att vara svart är rasist och den som skäms över det också. Det finns ingenting mellan chauvinism och självförnekelse, men det är till detta ingenting som vi måste försöka ta oss.

Till och från får jag höra följande "Du är ingen riktig invandrare" eller "Ingen tänker på dig som invandrare". Ibland är detta tänkt som en komplimang, ibland mer som en förebråelse. Eftersom jag är född i Sverige och aldrig har invandrat hit är jag mycket riktigt inte heller någon invandrare, men den som säger "du är inte en riktig invandrare" pratar egentligen om något helt annat än födelseort och kan därför i andra fall tänka på eller tala om människor födda i Sverige som "riktiga invandrare".

Den som ger akt på hur folk – svenskar, riktiga invandrare och andra – använder konstruktionen "riktiga invandrare", förstår snabbt vilka den avser att beskriva. Det enda de "riktiga invandrarna" har gemensamt är att de misslyckats i sin integration i majoritetssamhället. Att jag inte är en riktig invandrare har ingenting med min födelseort att göra. Det hänger bara delvis ihop med att min biologiska mor är svenska, och att min far och den mor som jag vuxit upp med kommer från USA respektive Österrike, och inte "skitländer" som Turkiet, Iran eller Somalia.

Under mina första skolår var jag något av en bråkstake. Under mellanstadiet kom jag på rätt köl och sedan förblev jag en plugghäst. Låt säga att jag fortsatt att sätta mig på tvären, att jag blivit en värsting. I det fallet hade ingen tvekat att kalla mig för en invandrarkille och dessutom förklara min sociala situation utifrån mitt invandrarskap. Det som oftast avses med invandrare är inte "utrikesfödd men stadigvarande bosatt i Sverige" eller något sådant, utan "socialt marginaliserad person med utländskt påbrå".

Det tycks mig också som om den användningen av invandrarbegreppet växer sig starkare. När Tommy Zetraeus för fem år sedan kallade sig själv svartskalle väckte det en viss förvirring. Förmodligen hade förvirringen inte varit lika stor idag.

Att träda in i invandrarrollen är att göra sig själv en stor otjänst. Det är att välja loserrollen i samhällsmaskineriets casting. Vanligast är kanske att en person tilldelas den rollen av sin omgivning och inte förmår att bygga sig en identitet runt något annat. Men det finns också sådant som lockar med att ta på sig invandrarkostymen,

framför allt att man, som i exilidentiteten och andra outsider- eller underdogidentiteter slipper att ta sitt ansvar som medborgare i det samhälle som ändå tillhör någon annan.

Det finns också de som insisterar på att kalla sig för invandrare eller svartskallar trots att andra hävdar att de inte är ”riktiga invandrare” och som gör det för att det finns något åtråvärt i det sociala utanförskapet som image. Den som lyckas vara lagom mycket svartskalle är den som lånar rätt mängd av den farlighet och smuts som laddar invandrarskapet. Att hävda sitt invandrarskap kan också vara ett sätt att säga att man tagit sig fram trots svåra förutsättningar, vilket kan vara både sant och en effektiv strategi för personlig framgång.

Om jag gör anspråk på att vara invandrare så är det också av strategiska skäl. Jag vill hjälpa till i det mödosamma arbetet att beröva invandrabegreppet dess förmenta självklarhet och hålla grus i det språkliga maskineri som gör det möjligt att tala om invandrarproblem, invandrarområden och till och med invandrar kultur.

Så därför: lika mycket som en massa kickers i orterna som själva kallar sig invandrare och som andra kallar invandrare så är jag en invandrare.

”Du försöker vara svensk.” eller ”Du är förvirrad. Du har glömt bort var du kommer ifrån.” Ett par gånger har folk riktat sådana anklagelser mot mig. Och någonting ligger det i dem. En adopterad bekant berättade hur hon i tunnelbanan brukar prata extra högt med sin dotter så att folk ska höra att hon är svensk. Jag känner igen den impulsen och det skulle jag inte göra om inte invandrarskapet var belastat, om det inte var så att invandrare är paria. Att inte vilja vara invandrare är inte som att förneka sin tro, det är mer som att inte vilja vara den ut-

sedda syndabocken. Om jag gör det så förnekar jag inte en egenskap som är min i en absolut mening, utan en egenskap jag tillskrivs.

Illa blir det först om jag börjar stärka det rasistiska systemet genom mina försök att själv klara mig ur det, när jag går med på att invandrare är på ett visst sätt men hävdar att jag är ett undantag. Och sådant har det förekommit en hel del av genom historien.

”Du är ingen riktig invandrare” och ”Du försöker vara svensk”. Dessa påståenden i sig är rasistiska. Den som faller påståendena ”Hennes ögon var blå” eller ”Hans hår var korpsvart” kan göra anspråk på att endast beskriva en persons fysiska företräden. Samma anspråk är inte giltiga för påståenden som ”Jag har sameblod i mig”, ”Han är svart”, ”Hon är vit”, ”Barnet är av blandras” eller ”Han har förlorat kontakten med sitt ursprung”. De innefattar så mycket mer än färger och former. De måste inom åhöraren väcka till liv det maskineri av associationer som säger att människor tillhör olika raser och där detta säger något viktigt om dem. Detta gäller i allra högsta grad även för påståendena ”Du är ingen riktig invandrare” och ”Du försöker vara svensk”.

Jag förnekar inte existensen av en svensk kultur eller en svensk kulturell gemenskap, som en människa kan vara del av eller inte. Tvärtom, kulturella gemenskaper är högst verkliga saker. Utöver det talade och det skrivna språket finns det en myriad av uttalade förhållningsregler och i någon utsträckning även gemensamma referensramar. Allt detta kan en främling tillägna sig och lära sig att behärska. För den som kommer till landet som barn sker det med lätthet och för den som kommer som vuxen sker det till priset av enorma ansträngningar. Men när allt väl är inlärt så finns det inget mer.

Det finns ingen dold insida. Svenskheten är inte en djupt förborgad hemlighet. Resonemang om kulturella skillnader antyder ofta existensen av en sådan dold insida, en svensk hemlighet tillgänglig endast för den som verkligen är svensk. Det sättet att se på kulturella skillnader är ett sätt att smickra oss själva. Jag tror mig veta en hel del om den saken eftersom jag ägnat så mycket tid åt att smickra mig själv med föreställningen att jag och min familj är annorlunda, att vi äger en mänsklig kärna, som skiljer oss från svenskarna; en nation av bönder.

Med tiden har jag fått lära mig att jag dels är mer delaktig i den svenska kulturen än vad jag ville tro och att i den mån jag har tillägnat mig något av de kulturer mina föräldrar fostrats i så utgör dessa tillägnelser bara små avvikelser från den svenska kulturen. Och även om jag i någon mån är delaktig i en kultur som faktiskt skiljer sig från den svenska så finns det inte heller i den andra kulturen någon innersta kärna, någon otillgänglig hemlighet, någon mystisk svarthet eller någon tysk ande som räddar mig från min utbytbarhet.

För den som, i likhet med mig, investerat mycket känslor i att vara svensk, invandrare, svart, tysk eller vad det må vara är detta en besvärande upptäckt. Den lämnar mig med två känslor: att jag kan ersättas med vilken människa som helst och att jag är fullständigt ensam.

Vi är plågsamt lika. I likhet med miljontals andra människor tänder jag på stayups och högklackat. Mina föregivet mest intima begär och stämningar är massproducerade. Det fyller mig med en känsla som närmast kan beskrivas som klaustrofobi. För att undfly den tillgriper jag nästan vad som helst som bevarar föreställningen om min unicitet, som utplånar min utbytbarhet, som gör mig mänsklig. Mer än något annat är rasismen ett sätt att bli mänsklig.

I Ridley Scotts film "Bladerunner" finns en scen där polisen Deckard konfronterar replikanten Rachel med sanningen om henne själv: att hon inte är en människa utan en robot. Han gör det genom att presentera för henne hennes egna barndomsminnen; hemligheter som hon aldrig avslöjat för någon. Det är en tragedi för vår tid. Rachels tårar är också våra.

*

Är Sverige rasistiskt? Den frågan kan uppfattas såhär: Finns det en kärna i den svenska kulturen som är i överensstämmelse med rasismens kärna? Uppfattad på det sättet måste frågan tillbakavisas för varken Sverige eller rasismen har någon kärna.

Men frågan kan också uppfattas såhär: I vissa tider och kulturer har rastillhörighet varit en mycket viktig egenskap, i andra tider och kulturer har den varit helt oväsentlig. Hur förhåller det sig i Sverige 1999 vad gäller den saken? Lite dramatiskt skulle jag vilja svara att vi i Sverige står vid ett vägsval.

USA och de gamla kolonialmakterna dras med resterna av den rasism som etablerades från 1600-talet och framåt. Sverige står delvis fritt från det arvet. USA har en lång och smärtsam historia av rasförtryck som avsatt sig i språket, de sociala relationerna, klasstrukturerna, traditionerna. Idag håller USA på att göra upp med denna historia. Hela nationen ligger på analyssoffan. Alla är medvetna om att det finns ett problem även om man har olika uppfattningar om dess natur. Den vita majoritetsbefolkningen bär på ett snårigt skuldmedvetande som kan ta sig goda, beklämmande eller skrämmande uttryck.

Den svarta minoriteten är fortfarande sysselsatt med

att driva ut den negativa självbild som historien givit dem, ett arbete som tyvärr ofta består i att behålla rasismens kategorier och nöja sig med att vända på värdeskalan.

Om USA håller på att reda ut sina rasistiska komplex kan man säga att vi i Sverige håller på att skaffa oss våra. Vi håller på att bestämma oss för hur viktigt svenskhet, invandrarskap eller ras ska vara. Om de människor som av andra och sig själva kallas invandrare utgör samhällets underklass så kommer det att bli allt viktigare för dem som vill uppfattas som svenskar att ta avstånd från invandrare. Och ju mer svenskheten odlas genom avståndstagande, desto svårare kommer det att bli för de som kallas invandrare att ta sig igenom skyddsvallen och in i det etablerade majoritetssamhället och desto mer av underklass kommer de att vara.

*

Är rasismen ond eller farlig? I det offentliga samtalet framstår rasismen ofta som det mest onda tänkbara och denna ondskas horisont är förintelsen. När riskerna, eller snarare risken, med rasismen diskuteras är den nästan alltid placerad i framtiden och den är nästan alltid densamma: folkmordet. Och mellan oss och folkmordet finns ett gap vilket leder till två problem i den allmänna synen på rasismen.

För det första blir det svårt att se förbindelsen mellan rasism (folk mord) och i jämförelse harmlösa företeelser som diskriminering på arbetsmarknaden, nedsättande kommentarer i skolan osv. Ja till och med attacker mot flyktningföreläggningar ter sig som just pojkestreck i jämförelse med gasugnarna.

Det andra problemet med sammanflätningen av för-

intelsen och rasism är att det leder till ett offer/förövare perspektiv. Det tycks mig som om de som säger sig motarbeta rasism ofta intar ett ovanifrånperspektiv. På ena sidan ser de de våldsamma högerextremisterna och på den andra sidan står de värnlösa invandrarna. Utanför allting står antirasisten själv, de värnlösas osjälviska tillskyndare, utan personlig förbindelse till det som händer där nere.

Ingenting skulle kunna vara mer felaktigt. Om rasismen gäller följande: Alla är berörda. Alla betalar. Vi vet bara inte hur mycket. Det tyngsta lasset drar förstås den grupp som saknar makt i det rasistiska systemet, men också herrefolket betalar. De betalar med sin frihet. Ju mer framträdande ras blir i ett samhälle, ju strängare kategoriserandet blir, desto större konformitet krävs av dem som vill hamna på rätt sida i granskningen. Att studera rasism är också att studera konformitet. Detta är särskilt tydligt i de samhällen genom historien där rasismen upphöjts till statsideologi.

”Remember that you’re white.” Jag har burit den uppmaningen inom mig som en gåta och som en hemlighet. Den har fyllt mig med skam ytterst för att den framstår som ett erkännande av svarta människors lägre värde och därmed ett erkännande av mitt lägre värde.

Jag började skriva den här texten med en baktanke om att jag skulle kunna rädda min far och mig själv från den tolkningen genom att saga att hans mål var att sätta rasreglerna ur spel. Helt orimligt är det inte att uppfatta honom på det sättet. Han var alltid fascinerad av bas-tarder, av människor mellan bestämmningar, dels som idé men också rent estetiskt. Han tyckte om att inte kunna se på en människa var hon kom ifrån.

Han tyckte också själv om att glida undan bestämmningar. En av de historier han berättade om och om igen handlade om hur han på 50-talet lyckades slå i vita amerikaner att han var turk och inte svart slavättling, och hur han på så sätt åtnjutit respekt från människor som annars knappt skulle tala med honom. Jag vet inte vad han sa dem, något om Indien och arier kanske, men det är inte heller viktigt. Framför allt var det en historia om att människor ser vad de vill se, om att medvetandet föregriper och kontrollerar varseblivningen och att den som är medveten om detta kan kringgå reglerna.

Med det finns också ett mindre heroiskt innehåll i berättelsen. I det här fallet parerade pappa rasismen, inte genom att tillbakavisa dess giltighet, utan genom att säga att han var av rätt sort, en sort som egentligen var vit även om det inte såg så ut.

Han var inte omedveten om det fenomenet. Hans hållning i rasfrågor var otroligt mycket mer utarbetad än vad min är. Men hans känslor var också otroligt mycket mer insnärjda i rasismen än vad mina är. De flesta svarta amerikaner i hans generation hade ett självhat att göra upp med och bara genier eller idioter kunde helt befria sig från det.

”Remember that you’re white.” I samma grad som det är en uppmaning att sätta rasismen ur spel är det en uppmaning att leva vidare honom i en kropp några nyanser vitare. Jag har trott att jag kunde göra honom och mig själv bättre genom att säga att vi stod utanför det rassistiska systemet, att vi betraktade det från avstånd. Men vi lever det, som alla andra.

Arena, nr 4 1999

Borta

Ras, språk och ordning. Fig 1

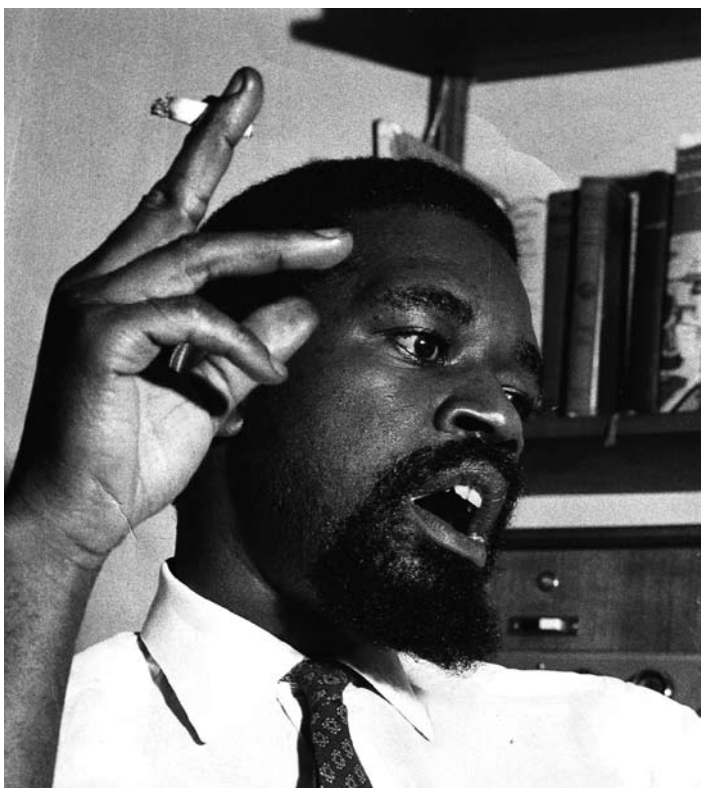
Ras, spåk och ordning. Fig 2: Crayola Flesh

Svart i Stockholm och New York, foto: Brita Olsson

I'm a man

I'm a man, Allen Polite, 1964, foto: Kirsten Malone

I'm a man

I vårt familjealbum särskiljer sig sommaren '64. Mina föräldrar är helt enkelt så outsägligt snygga på de bilderna. Pappa alltid i kostym, mamma i kroppsnära knälång klänning.

De var i Köpenhamn den sommaren. Pappa arrangerade en konstutställning på Den Frie: "10 American Negro Artists living and working in Europe".

Med undantag för nestorn Beauford Delaney var de flesta deltagarna i trettioårsåldern. Man kan se dem och honom som de sista exponenterna för en tradition av afrikanamerikanska författare, konstnärer och musiker som lämnade den nya världen för den gamla.

Det mesta som de tio svarta amerikanerna visar på utställningen skulle kunna rubriceras som abstrakt expressionism. Det ser ut som amerikansk konst gjorde mest efter kriget men före popkonsten. I mycket påminde deras förhållningssätt till Europa också om vita amerikaners förhållningssätt. Europa är källan till bildning och kultur. Amerika är en tuggummikladdig straffkoloni. På deras läslista stod Yeats, Blake, Dante, Joyce, Frazer. Det är en vit manlig litteraturkanon med slagsida åt Thoreau, ockultism, zenbuddhism och andra hörnstenar i 50-talets framväxande motkultur.

Sedan fanns det förstås andra skäl att lämna Amerika.

Har man sett en enda jazzdokumentär ”vet” man att jazzmusiker bara kunde få uppskattning för sin konst i Europa. Det är som om det skulle vara några riktigt sofistikerade arier till att verkligen förstå svart kultur. Vita amerikaner, de är som boer, grisar hela bunten. Det är en bild som vita européer och svarta amerikaner gillar att upprepa, men som kanske inte håller för en närmare granskning. Homoförfattaren James Baldwin hade andra skäl än bara vit rasism till att byta Harlem mot Paris.

Pappa sällade sig till dessa exilamerikaner hösten '63. Bakom sig lämnade han två barn från två olika äkten-skap. Med sig hade han ett väl tilltaget checkhäfte, två revväskor fulla med skraddarsydd kostymer och ett författarskap som fortfarande stod på startbanan.

Bland hans efterlämnade papper hittar jag en utskrift av ett rundabordssamtal från utställningen '64. Vid bandspelaren satt journalisten Leonard Malone som själv kommit till Danmark några år tidigare. Var artikeln skulle publiceras framgår inte. Kanske i någon av de danska tidningar Malone skrev för, kanske i USA.

”Amerikaner, vita såväl som svarta har många uppfattningar om Afro-Amerikanen som lever i Europa. För många är han en ynkygg som undflytt sitt 'ansvar' och raskampen där 'hemma'. /.../ Varför är han så föraktad?”

Under den introduktionen diskuterar Malone med konstnärerna från utställningen och pappa. En mer träffande sammanfattning hade kanske varit:

”Hur kan vi slippa ut ur rasifieringens gissel? Kan vi som konstnärer på något sätt slippa förhålla oss till att

vara svarta och bara göra konst? Kan vi, i egenskap av att vara just konstnärer, slippa vara svarta? Eller är vi tvungna att vara svarta i vår konst? Kort sagt: Finns det något sätt för oss att undslippa att vara negrer och bli män?”

De pratar om ”the black man”, ”the white man” och ”the artist”. Kanske blir intrycket starkare av att textens engelska inte skiljer på man och människa, men ämnet manlighet diskuteras också uttryckligen. Det är inget som varsamt måste skrapas fram.

Fråga: Vilken är er uppfattning om den sociala revolutionen i Amerika?

Larry Potter: Det är en så obehaglig historia att det är en av anledningarna till att jag befinner mig i Europa. Jag ser ingen direkt lösning på den amerikanska negerns problem. Jag vill inte rycka undan mattan för de människor som kämpar för jag känner att kamp är nödvändigt, men förväntar mig inte att kampen skall bära frukt... Du kan inte få en sann revolution i Amerika för din vite broder inte är mogen att revoltera. De tror fortfarande på alla myter som etablerats... de tror fortfarande på nationen. Så länge vi inte tar oss ur de begränsningar vi placerats i, och jag vet inte hur det skall gå till, kan vi inte få en sann revolution.

Earl Miller: Vi kan börja med att utbilda och transformera den vite sydstataren.

Arthur Hardy: Hur föreslår du att vi 'transformerar' honom, genom att lämna honom att dö eller?

Earl Miller: Kanske skall vi vara listiga. Vi borde hjälpa honom med att uppnå sin manlighet tillräckligt så han kan låta oss följa vår.

Också för dessa män, som ändå berömmar sig av att ha frigjort sig från borgerliga konventioner och den svarta medelklassens vithetssträvan, också de delar en grundläggande idé med medborgarrättsrörelsen och de svarta nationalisterna som ännu inte hittat sin röst: att rasjämlighet bara kan uppnås genom återupprättandet av svart manlighet. Talande nog är utställningens enda kvinnliga konstnär, Norma Morgan, inte med i samtalet.

Pappa lyser igenom i citaten genom att alltid vara halvt obegriplig. Han vill hålla frågan om rasism på lite lagom avstånd, tala om den på ett abstraherat sätt, som om han skulle bli befläckad av den genom att prata om den på ett personligt och enkelt sätt. Han kunde säga saker som ”ras är det ultimata stigma” men aldrig säga att han personligen känt sig kränkt. Han kunde aldrig visa sig sårbar.

I vår familjs privata historieskrivning utgör de här åren en triumfatorisk höjdpunkt, en tid då pappa verkligen var på gång. Året innan hade några av hans dikter publicerats i Langston Hughes antologi ”New Negro Poetry: USA”, samma antologi där Audre Lorde och Le-roi Jones första gången mötte en stor publik.

Åh, att få vara som han, en up-and-coming guy, som valt sin egen väg, som uppfunnit sig själv, helt på tvärs med den svarta medelklassens beklämmande efterapande av rekorderlig vithet, helt vid sidan av beatsens pojkrumsromantik och exotiserande av svarthet. Att ha lämnat Newarks trånga gator så långt bakom sig att det är som om de aldrig haft med honom att göra. Han är inbegreppet av cool.

Den fanns alltid där i bokhyllan. Rött klotband, titeln präglad i guld, ”The Flagellants”, Carlene Hatcher Po-

lite. Jag läste den i gymnasiet och förstod inte ett ord. Dels var min engelska för dålig (ordboken talade om för mig att flagellant är en medeltida självplågare), men framför allt hade jag inte fått pappa på tillräckligt stort avstånd för att kunna känna igen honom i boken. När jag läser om den i dag är det som om han träder ut ur sidorna.

Att läsa nyckelromaner är alltid en lång undran över vem A är och sa B verkligen så och hur väl passar C in med verklighetens D? När boken handlar om en närstående blir det omöjligt att läsa på något annat sätt. I varje fall blev det så för mig. Carlene har fått heta Ideal och pappa heter Jimson, som i jimson weed, ett hallucinogent ogräs som ger ett obehagligt rus.

Det handlar om deras destruktiva relation, om hans svarta självhat. Boken har beskrivits som en tidig representant i en tradition av svart kvinnlig litteratur om kvinnor som lider i destruktiva relationer med svarta män, män som vänder sitt svarta självhat mot sina närmaste. En sak som slår mig när jag tar fram den nu är att jag inte hittar en enda understrykning eller marginalanteckning. Ingenting tyder på att han ens skulle ha läst den annat än ett visitkort inskjutet som bokmärke. ”CWZ Grafiska AB, Allen Polite, Box 2088, S-122 02 Enskede, Sweden”. Läste han om den på tunnelbanan fram och tillbaka till kontorsjobbet i Kista? Låg den i portföljen bredvid hans två gladpackinklädda ostmackor? Eller låg den på nattduksbordet för att läsas i vargtimmen, innan tidningsbudet kom? ”To the unborn beast” lyder den tryckta dedikationen. Personlig hälsning från Carlene saknas. ”The unborn beast”, är det till honom eller är det till mig? Är det en anspelning på hans besatthet av ockultism eller en hälsning till en framtida människa, som slipper ut ur

det helvete av rasistiskt självhat där Ideal och Jimson trampar runt på sig själva och varandra?

Jag har inte vågat ta kontakt med Carlene (vet inte riktigt vad jag är rädd för) men för en tid sedan pratade jag för första gången med min syster Lila, Carlenes och pappas dotter.

Vi pratar om det vi båda tolkar som hans dåliga självkänsla och hans destruktiva kompensatoriska åtgärder. Jag säger att jag aldrig förstått vad det kom ur. Lila berättar att som hon förstått det hade farmor svåra komplex över att vara dark-skinned, mer än vad som var "normalt" för en svart person i hennes generation, komplex som hon överförde på pappa. När hon säger det faller en massa saker på plats. Det enda som förvånar mig är att jag aldrig själv tänkt tanken, att det skulle kunna vara förklaringen, att det skulle kunna vara så enkelt. En del av mig blir lite besviken över att han är så vanlig.

Free Huey

Malcolm is the ash / Huey is the phoneix/ Eldridge is the word / Huey is the flesh / Bobby is the heart / Huey is blood / And the first shot/ the tactic and the strategy / Mao is the Prophet of the gun / Massai is the course to be sung / Huey the bullet, free Huey and lets get it on. / Huey is the bullet / free Huey

Allen Polite

Pappa och hans generationskamrater hade kommit hit som de sista representanterna i en lång tradition av svarta intellektuella och konstnärer som lämnade USA för Europa, men när de väl kommit hit förändrades förhållandena i USA drastiskt. Medborgarrättsrörelsen avlöstes av radikalare rörelser.

Från en svensk horisont är det lätt att identifiera den svenska 60-talsvänstern som ett identitetsprojekt för borgerskapets ungdomar och tänka på projekt i andra länder som mer "verkliga". Medan det svenska 60-talet handlade om identitet handlade det globala 60-talet om verkliga rättvisefrågor. FNL, självständighetssträvandena i de gamla kolonierna, Black Power, allt det där var "på riktigt" medan Kårhusockupationen var en låtsaslek.

Tittar man närmare på projekten utanför Sverige så ser man förstås att inte heller de är okomplicerade heroiska rättvisesträvanden som utspelar sig i en "verklighet" bortom frågor om självbild och representation. Inte så förvånande kanske, men lätt att glömma bort.

Sällan blir det så uppenbart som när man tittar på Svarta Pantrarna. Det är svårt att peka på någon enda verklig reform som deras arbete förde med sig. Andra, mer moderata organisationer, hade drivit och vunnit antidiskrimineringsfall i domstolarna. Pantrarna drev i och för sig en rad sociala program, men det är inte för den sortens verksamhet pantrarna heroiserats av hip-hoppare från Public Enemy och framåt. De heroiserats för att de var en de kraftigaste katalysatorerna för att förändra representationen och självrepresentationen av svarta människor.

Pantrarna vädjade inte till det vita Amerikas samvete. Deras angreppssätt var kompromisslös konfrontation, eller i varje fall en föreställning om konfrontation. Som Eldrige Cleaver säger om Stokley Carmichael: "[He's] calling for a showdown with racism". Är rasism något man kan göra upp med en gång för alla, som när Clinton gör upp med Lee Van Cleef? Pantrarnas texter genomsyras av den sortens bjärta maskulinitetsretorik på en språklig såväl som analytisk nivå. Cleaver utnämner

Fanons ”Jordens fördömda” till den ”Svarta bibel” som lär ”kolonialiserade subjekt att det är helt normalt för dem att vilja resa sig och hugga huvudet av slavherrarna, att det är sättet för dem att uppnå manlighet, och att de måste bjuda förtryckaren motstånd för att kunna uppleva sig själva som män.”

Våldet är hos Fanon en filosofisk nödvändighet för att den kolonialiserade ska kunna förvandla sig till ett subjekt. Det är en aspekt av Fanons tänkande som hans postkoloniala återupptäckare har svårt att hantera men som passade Pantrarna utmärkt.

För Cleaver blir Huey Newton, genom sin fullständiga oräddhet och sin beredvillighet att ta till våld, en Messias. Genom sitt exempel visar Newton andra svarta män att de också kan vara just män.

”I cannot help but say that Huey P. Newton is the baddest motherfucker ever to set foot inside of history.”

Ännu idag utövar den sortens uttalanden en stark lockelse. Också på mig. Och det inte bara för att jag är svart och man, och har min egen chauvinism att ge akt på. Utan framför allt för att jag är formad av en kultur som fortfarande sätter likhetstecken mellan våld, manlighet och ett fullvärdigt subjekt. Också för medborgarrättsaktivisterna var normativ manlighet en central fråga, men de försökte uppnå den genom att vara rena, kristliga och rekorderliga.

Pantrarna förvandlade samhället till en teater där de iscensatte ett westerndrama med en ny karaktär i huvudrollen: ”a crazy motherfucker who won't back down to anything or anyone.” Som när de beväpnade paraderade in i San Franciscos stadshus i Sacramento, utövande sin

grundlagsskyddade rättighet att bära vapen. Det var med den sortens galaföreställningar pantrarna transformerade bilden av den svarte mannen från den arbetskygge imbecillen Stepin Fetchit till 50 Cent, från en löjlig stereotyp till en skrämmande.

Pappa och hans kompisar blev politiserade i Sverige. Som jag ser det var det just attitydskiftet från ”jag är lika städad som du” till ”jag är hårdare än du” som fick dem att svänga om. Att inte aktivt delta i medborgarrättsrörelsen var helt i enlighet med deras bohemiska driv bort från allt som luktade borgerlighet, att inte sluta upp kring pantrarna hade varit lika borgerligt.

I sin självbiografi skriver journalisten Leonard Malone om sitt första möte med pantrarna våren 1969.

Första gången jag såg Bobby Seale och Masai Hewitt kom de marscherande ner genom en av flygplatsens korridorer, iklädda svarta polotröjor, svarta byxor och stövlar. På huvudet hade de svarta ryska skinnmössor med Maos röda emblem i pannan. De bar på långa pappror. Det såg ut som om de tagit med sig de gevär de blivit så berömda för. De innehöll naturligtvis bara affischer. Jag märkte tydligt (något liknande det jag upplevt under åtskilliga LSD-trippar) att jag blev projicerad in i framtiden. De hade en futuristisk utstrålning, som om historien plötsligt accelererat, och vi nu levde i den tid, då den amerikanska revolutionen, i dess klassiska betydelse, ägde rum.

I Stockholm, Köpenhamn och Oslo formades solidaritetskommittéer för pantrarna. Kärnan i Stockholmsgruppen utgjordes av yngre svarta killar, vietnamdeser-

törer, gäststudenter och jämnåriga vita svenska tjejer. De sålde pantertidningar, samlade pengar, ordnade utställningar och infoträffar.

Alma Murphy, en av få svarta kvinnliga konstnärer som kom till Skandinavien på 60-talet, beskriver den tiden såhär:

”Jag var väl närmare trettio då. En del av pantrarna var ju bara pojkar. Många av de vita tjejer som uppvaktade de där killarna blev väldigt illa behandlade. De fick betala för all historisk rasism. Och svarta kvinnor. Jag vet inte var vi passade in. I would be greeted in the street with 'hey sister, hey sister'. Men inte på ett trevligt sätt. Det fanns liksom ingen plats för en sådan som mig. Vad skulle de göra med mig?”

Det fanns ingen plats för svarta kvinnor i de här svarta männens frigörelseprocess. Kanske för att det var ett projekt som krävde att det fanns kvinnor som inte drev egna befrielseprojekt.

Sommaren '78 tillbringade pappa, jag och min styvbror hos farmor i Newark, New Jersey. Mammorna var kvar hemma i Stockholm. Jag var sex, pappa var fyrtiosex. Han hade inte varit hemma i USA på femton år. Farmors hus hade färg-tv med Spindelmannen i varje rum, rosa kaklat badrum, is-slush på verandan, gatan utanför full med lekande ungar, två bilar på parkwayen. Många av minnena från resan utspelar sig just i baksätet på en jättelik Cadillac med röda skinnsäten. En gång tog vi en tur efter frukost. Pappa iförd jallaba och tofflor. Hemma hade vi ingen bil, men här körde pappa bra.

En dag hälsade vi på Leroi Jones, en av pappas gamla kompisar. De hade umgåtts i Greenwich Village på fem-

tiotalet, men kände varandra ända sedan gymnasieåren. Pappa var ett par år äldre och när de varit riktigt unga hade han funkat som intellektuell ledsagare för Leroi, inspirerat honom att läsa och skriva och senare att flytta till New York. Leroi hade sedan de skiljts åt etablerat sig som en av sin generations mest namnkunniga författare och flyttat tillbaka till Newark. Han hade två söner som var några år äldre än jag.

Den där sommaren i USA upptar rätt stort utrymme i mina barndomsminnen, men pappa pratade sällan om den. Han brukade återkomma till några få saker: att man gjort en parkeringsplats av hans gamla kvarter i Newark, att en av mina äldre kusiner stal något från min bror och så besöket hos Leroi. Lerois två söner försökte tända eld på familjens hus dagen då vi hälsade på. Det var i varje fall vad pappa brukade påstå. Pappa hade kanske inte blivit en uppbumen författare men han hade i varje fall kontroll på sitt barn.

1984 var jag tolv, prepubertal och hängde på stan med kompisar som dansade ”electric boogie”. En gång när vi dansade på Sergels Torg såg jag pappa i publiken. Han stod där i lodenrock och hatt och såg bedrövad ut. Efteråt sa han något om att han ägnat hela sitt liv åt att komma bort från gettokultur. Jag tror inte att jag förstod vad han menade. Kanske hade jag förstått om jag varit tolv idag, men 1984 hade ”invandrarkillen” inte uppfunnits ännu och fanns inte som en valbar identitet för mig.

Det året utkom Lerois självbiografi. Han skickade ett signerat exemplar till pappa. ”For Allen, my main man from those 'thrilling days of yesteryear’”. Jag kommer ihåg att pappa och mamma satt vid vardagsrumsbordet uppslukade av boken. Pappa nämns bara vid ett eller två

tillfallen som Allen Polite, men desto oftare under ett annat namn: Steve Korret. Steve är en person som utövar inflytande över Leroi i tonåren och som inspirerat honom att flytta till New York, men också som någon som Leroi i slutänden genomskådar som en neurotisk posör, någon som låtsades vara poet men egentligen bara var en bracka.

Till skillnad från Carlenes bok innehåller den här en hel del marginalanteckningar, mest gissningar om vilka verkliga personer som döljer sig bakom olika alias. Lita är pappas första fru Lola. Charlene är Carlene, knappt maskerad alls. Vid Tim Postons namn har pappa tillfogat "Tom Postell?" med blyerts. De enda som fått behålla sina verkliga namn är superstjärnorna: Charlie Parker, Thelonious Monk, Allen Ginsburg. Mot slutet av boken passar han på att göra upp med pappa och alla andra som stack.

"Jag kom till New York på jakt efter [konsten]. Jag trodde att det hade något att göra med intellektuella, intellektualism, vita människor, 'klassisk' musik, lukten av kaffe downtown sent om hösten. De fanns också de som hade sagt mig detta. Jag hade inspekterat landningsbanan innan jag blev utslängd från skolan. Människor jag mötte, som Steve Korret, förmedlade det. Men senare, när vi dragits isär av våra olika livsbanor, kunde jag se saker som jag önskar att jag vetat. Jag kom till New York hög på en äldre generations sjuka vanföreställningar. En generation som när 'the deal went down' spriddes eller sökte sig till den 'ursprungliga källan' Europa. Som om det aldrig hållits en konferens i Berlin 1884 där Afrika delades upp som en paj."

"When the deal went down", när Huey Newton red in i stan för att göra upp räkningen med "the Man", då skiljdes agnarna från vetet, då visade det sig vilka som var män och reste sig för "saken". Jag skriver inte under på den svarta nationalismens program, inte som det såg ut på sextioalet och inte som det ser ut i dag. Men jag har också slutat beundra pappas antirasistiska strategier, och inte bara för det pris människor i hans omgivning fick betala.

Fortsättning följer.

Slut, nr 1 2006

3. USA

Svart i Stockholm och New York

Joann är som jag delvis av afrikanskt ursprung. Hon har levt hela sitt liv i USA, jag i Sverige. I september 1991 åker jag till New York för att träffa henne och andra släktingar. Med mig har jag också en vag ide om att lära mig något om mig själv.

En av de första dagarna tillbringar jag på Museum of Modern Art. Ungefär hälften av vakterna är svarta. Under hela dagen ser jag sammanlagt fem svarta besökare. I museibutiken ber en vit välklädd kvinna i 50-årsåldern om min hjälp. När jag till hennes förvåning förklarar att jag inte är anställd ler hon och ber om ursäkt. Det dröjer tre månader innan jag reflekterar över varför hon frågade just mig.

Det allra första jag ser när jag kommer upp ur tunnelbanan i Harlem för första gången är en äldre svart man i grå byxor som förlorat pressvecken. Han går lätt framåtlutad med en låda plastfolieinsvepta kakor framför sig.

”Apple cakes, a dollar fifty”, ropar han. Lådan är full. Han har inte sålt en enda kaka. ”Just like mama made ’em.”

När jag går längs 125:e gatan slås jag av hur många människor som står sysslolösa vid gathörnen. Först tror jag att de väntar på något, men inser snart att de bara står

där. Vissa pratar med varandra i små grupper, andra står ensamma och stirrar framför sig.

En halvcirkel av åskådare har samlats framför en grupp som kallar sig De sanna hebreiska israeliterna. Tälaren, som ser ut som en blandning av en Hell's Angel och Sinbad Sjöfararen, förklarar att Abraham, Moses, Jesus och hela det ursprungliga judiska folket var svart.

Längre fram vid Lenox Avenue är det fullt med försäljare. Här kan man köpa T-tröjor med texter som "I love Africa", "Black women are beautiful", "Black man is God", svart litteratur, allehanda afrikansk kitsch och överallt märken, tröjor, kepsar med den näst intill mytiske Malcolm X. När en av försäljarna hälsar mig med ett "What's up brother", får jag en underlig känsla av att vara förklädd.

På eftermiddagen går jag längs 127:e gatan. Gamla och unga sitter på trapporna framför husen. Spelar schack, hoppar rep. I värmen känner jag lukten av urin. Sopor i rännstenen, utbrända hus, langare i polerade bilar, deras avmagrade kunder.

Så ser jag fyra tonårskillar komma längs gatan. När jag höjer kameran sträcker de genast upp händerna till skydd och skriker åt mig att jag är galen och att jag inte får ta några bilder. Just när de passerat mig vänder sig en av dem om och säger att om han haft sin pistol skulle han ha skjutit mig.

Nästa sekund möter jag en crackknarkares döda blick och därpå ser jag ett hundratal föräldrar vänta på sina barn utanför en skola. Högt över myllret av röster hörs melodin från en speldosa. Det är glassbilen. Speldosan är den lilla bit Amerika som skjuter hela scenen över gränsen för vad jag som svensk kan uppfatta som verk-

ligt. En liten ballerina i plast snurrar sakta i en ändlös serie piruetter.

Efter ett par veckor när jag börjat se bortom blinkande neonljus och hemlösa tar Joann mig med på tur i Harlem. Hon tycks känna någon vid varje gathörn. I varje bar sitter någon gammal vän som behöver en kram.

"Och vad har du gjort på sistone?" frågar de. "Jaså jaha, kusin från Sverige. Det var som tusan. Inte trodde jag att det bodde svarta där."

Vi hamnar på Johnnys herrfrisering på 168:e. Golvet är ett hav av tussar av tjockt svart hår och jag ser framför mig min barndoms frisörbesök. Jag är mycket liten upphissad i en enorm frisstol. Mitt hår tycks fylla hela golvet. Jag älskade den synen. Tjocka tussar, djupt svarta, tunga av vatten. Det där håret var något som bara jag hade, en del av mitt jag, levande. Som att se mitt eget blod. Så visst är det något som dör när jag inser att jag inte är ensam i världen om att lämna små svarta tussar hos frisören.

Men när jag för första gången ser så många svarta människor föds något mycket viktigare: känslan av att blå ögon och tunn näsa inte är det enda sättet att vara människa. Jag har alltid känt att ingen kan ta på allvar det som sägs av stora skära läppar. Min bild av hur en man ska se ut har så länge jag kan minnas varit en ung Marlon Brando. Nu börjar den bilden lösas upp. Samtidigt som jag själv stärks förstår jag att de flesta svarta amerikaner saknar denna styrka.

Joann:

"I film och på TV var vi alltid sinnesslöa passupper som Sam i 'Casablanca' eller May Wests 'eightball'.

I litteraturen stod vi för det primitiva, rå djurisk lust, själens 'mörkaste' skrymslen. Aldrig att vi kunde vara mångsidiga individer. Det mest sofistikerade vi kunde bli var en 'Onkel Tom'. Den enda bild vi någonsin fick av Afrika var de där förbannade Tarzanfilmerna, där vi var dummare och fegare än Tarzans elefant. På 70-talet när film och TV skulle börja visa 'svart liv' fick vi vara hallickar, knarklangare och prostituerade. Visst har det blivit bättre med åren men överlag porträtteras vi fortfarande mycket stereotyp.

Nästan alla svarta kvinnor rakpermanentar håret och det har inte ett skvatt att göra med att folk med rakt hår vill ha lockigt och vice versa. Det är ett uttryck för en mindervärdeskänsla, en strävan att vara 'vitare', att smälta in i det vita samhället. I dag är lut och heta kammar ersatta av kemiska preparat, men självförnekelsen är densamma. Min mamma sa alltid åt mig att hålla in min underläpp. En Politeläpp kallade hon den, men egentligen var det bara en stor tjock underläpp som sa nigger till henne.

Bland svarta amerikaner har det alltid betraktats som positivt att vara ljusbrun, ju ljusare, ju närmare vitt, desto bättre. Jag känner många som fått stå ut med grova orättvisor från sina egna föräldrar av den enda anledningen att de varit mörkare än de andra barnen. På mitt universitet fanns bland annat en riktigt mörkbrun kille som var helt otroligt snygg. Vid ett tillfälle pratade jag med en svart tjejkompis om hur snygg den här killen var, då hon plötsligt säger att han var ju ingen man kunde gifta sig och skaffa barn med. Man måste ju tänka på rasfrågan. Så djupt har vi lärt att hata oss själva. Det är fascinerande hur annorlunda du kanske skulle ha varit, Oivvio, om du vuxit upp i USA. Jag

tycker inte om att generalisera, men av ett fåtal pojkar i familjen är en på droger och en i fängelse."

De obehagliga upplevelser jag gjort i Sverige på grund av mitt utseende är så oskyldiga i jämförelse med de Joann berättar om. I mitt första minne av att vara annorlunda går jag och pappa på Odengatan. Jag är tre eller fyra år. Ett mindre barn pekar på oss. Barnets mor böjer sig och tvingar ner den pekande armen.

Den första svarta person jag kan minnas, med undantag av min pappa och syster, var nog Onkel Ben på rispaketet. Jag undrade mycket över honom. Fanns han verkligen? Han fanns nog i samma värld som trollkarlen och Nicke nyfiken och den där hunden med alla fläckar.

Det är sommar. Jag är sex år. Det finns en liten vik vid Norr Mälarstrand där man kan meta småfisk. Pappa brukar ta mig dit. På vägen passerar vi Stadshuset. En turistvärd sträcker pappa en broschyr och säger något på engelska och jag tycker att det är lite roligt att vi kan låtsas att vi inte förstår, utklädda. Pappa är mindre road. Jag minns inte om vi fick någon fisk, eller ens om vi hade någon krok på snöret. Kanske tittade vi bara.

Joann:

"Jag föddes i Newark, New Jersey, 1955. På den tiden fanns fortfarande toaletter skyltade med 'colored' respektive 'whites'. På bussarna fick vi bara sitta så länge alla vita hade sittplats. Vi hade inte ens full rösträtt.

Så långt tillbaka jag kan minnas har jag varit medveten om att somliga är vita och somliga är svarta. Alla man såg som var något var vita. Alla på TV och

bio, butiksägaren, kvarterspolisen och lärarna var vita. Ändå trodde jag alltid att jag levde i världens största demokrati och att varje barn kunde bli president.

Ingen i min familj pratade om medborgarrättsrörelsen. De hörde till kategorin som ville vara så 'vita' som möjligt. Jag såg glimtar av Martin Luther King Jr och andra på TV, men jag var inte tillräckligt gammal för att förstå något av det. I min skola med enbart svarta elever och vita lärare nämndes aldrig namnet.

Sommaren 1967 när jag var tolv år var det ett fem dagar långt upplopp i Newark. Jag kommer ihåg hur jag stod vid gathörnet och såg stridsvagnar rulla fram längs gatan. Samma kväll hörde jag oväsen från gatan och drog upp rullgardinen för att se efter vad som var på gång. Ut ur fönstret på en polisbil hängde en gevärsbeväpnad polis som siktade mot mig. Jag drog ner rullgardinen medan polisen alltså siktade mot mitt ansikte.

Det var väl då jag började misstänka att det är något annorlunda med att vara svart i USA. När upploppen var över hade 23 personer dödats. Perioden av Black Power-rörelser och afrikanamerikansk nationalism sammanföll med min pubertet och var naturligtvis mycket viktig för mig. Jag började ha håret naturligt och identifierade mig själv som svart. Innan dess kallade vi oss alltid negrer eller färgade. Att kalla någon svart var en förolämpning. Det dröjde faktiskt årtal innan min mamma blev svart. (Skrattar.)

Under gymnasiet lyckades jag och mina kompisar ändra namnet på vår skola. Vi var ett gäng tjejer som sprang runt i afrikanska kläder, hälsade på swahili och dansade zuludanser genom korridorerna. Vi fick nys om att en namnsamling bland eleverna var det

enda som behövdes för att ändra skolans namn. Folk tog oss inte på allvar, men de skrev på namnsamlingen och nästa morgon gick de i Malcolm X Shabazz Highschool. Lärarna och rektorn var råsnea, men de var tvungna att vänta fyra år innan de kunde ändra tillbaka namnet.

Vi började läsa om vår afrikanska historia, använda afrikanska namn etc. Det viktigaste i identifikationen med Afrika var inte detaljkunskap, utan att vi fick veta att vi hade en historia. Att vi inte längre behövde skämmas över att vara svarta. Så småningom försvagades rörelsen, men vi hade tagit ett stort steg.

Jag tror att vi fortfarande har en hel del att lära av 60- och 70-talens erfarenheter. Mycket av det Malcolm X sade var rena vansinnet, men med tanke på hur nedtryckta vi var behövdes det kanske lite vansinne för att få oss i rörelse. Därför känner jag mig kluven inför svarta talesmän som Al Sharpton och andra. Å ena sidan uppskattar jag deras radikala attityd, å andra sidan tycker jag att de flummar för mycket.

För en tid sedan var jag på en öppen föreläsning där talaren bland annat tog upp något han kallade för afrikansk dialektik bestående av tes, antites och syntes. När jag frågade om han inte sneglat lite på Hegel svarade han att jag blivit europeiserad, hjärntvättad och att jag inte kunde förstå det hela innan jag närmat mig mitt afrikanska jag. (Skakar på huvudet.)

På det hela taget ser jag dock afrocentricitet som något mycket positivt. Ju mer vi lär oss om vår historia, desto bättre. Det ger oss förutsättningar att definiera vår kulturella identitet utifrån ett eget afrikanamerikanskt lexikon. Om vi håller i minnet att vi inte kom hit på 'Mayflower', utan rövades hit av 'Mayflower'-åkarna,

bundna som getter och höns, och minns att vi hade rika kulturer som krossats av samma människor, så vore vi kanske inte så måna om att klämma in oss i The American Mainstream.

Vi måste arbeta för oss själva i stort och smått. Sluta vara måna om att tillfredsställa eurocentriska normer jämt och ständigt. Jag är fet, kvinna, svart och vänsterhänt i ett hälsomedvetet, vitt, mansdominerat högerhänt samhälle. Om någon stör sig på mig, så är det deras problem. Nu låter det väl som om jag aldrig tänker på något annat, handlar 'politiskt korrekt' i varje ögonblick, andas feministiskt svart och går på toaletten afrocentriskt. Men det handlar bara om att jag vill få vara mig själv.

Du måste förstå att rasism inte nödvändigtvis är att bli ihjälslagen med baseballträn för att man promenerar i fel stadsdel, eller att bli våldtagen av ett gäng vita collegekillar som alla frikänns trots att man hittat deras sperma i offrets kropp. Rasism är allt från att höra om dessa incidenter till att höra sportkommentatorerna kalla varje svart atlet en naturbegåvning. Rasism är vardagens alla subtiliteter som skaver bort huden tills köttet ligger naket och ömt. Rasism är att lära att hata sig själv. Hur ska man skaffa sig en positiv självbild när till och med språket definierar svart som något negativt och vitt som något positivt?

Jag skulle aldrig kunna bo i en vit stadsdel, och det beror kanske på att jag har lika idiotiska fördomar om dem som de har om oss. Kulturskillnaderna är för stora för att jag ska orka umgås med dem. Kroppsspråket är helt annorlunda. Exempelvis kommer de närmare än vad som är 'tillåtet' när de pratar med en. De kan ta mat från ens tallrik och liknande snuskiga grejer. De luktar

konstigt. Jag blir tokig bara av att sitta bredvid dem i tunnelbanan och få deras hår i ansiktet. (Skrattar.)

Under universitetstiden umgicks jag med en hel del vita och hade till och med ett par vita pojkvänner, men det blev rätt begränsat. Vi hade så lite gemensamt. Till och med orden de använde när vi älskade fick mig att skratta! Så fort man inte passar in i deras stereotypa uppfattningar om vad en svart person ska vara så kolapsar deras hjärnor totalt.

En gång när jag nämnde för en lärare att jag hade en kusin i Sverige utropade han genast att han visste att det var något som skilde mig från resten! Vitingar . . . (Skakar på huvudet.) Det värsta är nästan att de tror att de kommit med en komplimang."

Joanns sista kommentar får mig att tänka på en av mina egna lärare som talade om mig som "den där smarta negeren". Hade han behövt säga så om jag varit vit, eller sade han det för att jag inte riktigt överensstämde med hans bild av vad en neger ska vara? Jag förstår verkligen att han kände sig osäker. Jag är ju själv inte riktigt på det klara med vem jag vill vara.

Någon månad innan jag lämnade New York hade jag en föreställning om att jag var klar. Identitetsproblemet kunde för alltid glömmas bort i en låda på vinden. Nu blev det inte så. (Jag kan riktigt höra hur Joann suckar över mina klyschor om den tragiska mulatten, men hon får lov att stå ut med min villrådighet.)

Från New York skickade jag ljusbrev till ett par svarta vänner i Stockholm och bad dem beskriva sin situation. En månad senare fick jag två diametralt motsatta svar.

Pam, 19 år, säger: "Jag har aldrig upplevt någon form av diskriminering i skolan eller i samband med ett jobb."

Och ger sedan exempel på några oskyldiga dumheter hon råkat ut för.

Det andra brevet är från Erik, 21 år. Hans brev är späckat med ord som rasism, trångsynthet, fördomar etc. Han ger en lång rad exempel på svenskar som sårat honom och berättar bland annat om den fysiklärarinnan han hade på Kungsholmens gymnasium. ”Alla satt och räknade för sig och jag bad läraren om hjälp med ett tal. Vi diskuterade talets olika delmoment och till slut säger karringen: 'Ja, svårigheten ligger i att hitta sammanhanget. Själva räknandet är ett rent och skärt NEGERARBETE!'”

Jag föreställer mig att Pam, Erik och jag möter ungefär samma verklighet och att vi väljer att se olika delar av den, olika problem, olika lösningar. Pam verkar trivas fint. Erik vill emigrera. Själva befinner jag mig någonstans mittemellan.

Visst känner jag mig i mångt och mycket svensk. (Vad det nu vill säga.) Men det är så svårt att känna sig riktigt hemma när så många svenskar jag träffar inleder med att fråga var jag kommer ifrån. En bekant beskrev mig nyligen som en mystisk svart man. Han kunde väl ha nöjt sig med att säga svart, eftersom det uppenbarligen inbegriper mystisk. Jag blir så trött fastän jag lovat mig själv att inte påverkas av alla oskyldiga idiotier.

Ibland tilltalar främmande svenskar mig på engelska och de fortsätter med sin knaggliga engelska även sedan jag svarat dem på svenska. Samtidigt ska de försöka klappa en på axeln och förmedla att jag minsann är precis lika mycket värd som de.

Vid pissrännan på en jazzklubb i Stockholm står en svart man och en full svensk. Svensken skrålar till sin kompis att blattingen har en liten kuk och att inte fan

trodde man att man skulle få se en blattning med liten kuk. Jag känner för att slå ihjäl honom. Dels för att han är så dum i huvudet. Dels för att han är så taktlös. Men jag säger ingenting. Han med den lilla kuken är också tyst.

Min svenske vän Pelle hälsar på mig i New York i ett par veckor. En kväll går vi med Joann på afrikanamerikansk kulturafon. Bland hundratals svarta är Pelle ensam vit. Ingen behandlar honom illa. Jag vet inte riktigt vad Pelle tänker under de där timmarna, men jag tror inte att han för en sekund glömmer att han är vit. Folk tittar.

Vid Stureplan ser jag ett gäng KTH-are på nollning. De är insmorda i en svart sörja och har målat på sig stora röda munnar. De ska föreställa dumma negrer från Afrika. Allt i bästa ”Biffen och Bananen”-stil och ”Ja, haha, så tokiga vi vågar vara”. Jag har just gått ut gymnasiet. Skulle jag kunna vara en av nollorna i gruppen?

Den här typen av upplevelser gör det lite svårt att känna sig som en i gänget. Å andra sidan utgör dessa upplevelser inte huvuddelen av min tillvaro. 99 procent av de svenskar jag möter har jag inga problem med. Jag tycker tvärtom att Sverige är ett mycket bra land. Folk är i allmänhet trevliga. Nästan alla jag älskar bor här och de flesta av dem är infödda svenskar. Dessutom är Sverige otroligt vackert.

Den ”tysta majoriteten”, som vill skicka hem mig till Afrika, där lejonen kan äta upp mig, möter jag bara som klotter på offentliga toaletter. Att det någonstans i Sverige finns en rödlätt man som vill skjuta ihjäl mig bryr jag mig egentligen inte om. Mitt problem är snarare den här underliga självuppfattningen som simmar runt i mina tankar. Åtminstone en gång varje dag känner jag skuld

över att ligga svenskarna till last. Detta trots att jag aldrig sökt socialbidrag.

Något som bidrog till att jag åkte från Sverige var att jag vid upprepade tillfällen avslöjade mig själv med obefogade fördomar om mörkhyade män.

Hur ska jag kunna begära fördomsfrihet av någon som är född i Sverige på 20-talet? Som i skolan fick lära sig att negerer luktar illa. Som var med när svenska musikkritiker skrev att Louis Armstrong var en apa med ett blåsinstrument i händerna. Som var med när en neger på NK drog hundratals nyfikna. Som sett folkhemstanken komma och gå.

Jag förstår dem som vill att allting ska vara som förr, som tycker att utlänningar hör till en tingens naturliga ordning lika lite som mikrovågsugnar och bakmaskiner. Det gör alltid ont att skiljas.

När jag om kvällarna möter ensamma tanter går jag över på andra sidan gatan för att de inte ska få för sig något. Det är obehagligt att se någon vara rädd för en.

Jag släpar på den dominerande kulturens uppfattning om vem jag ska vara. Medvetenheten om detta tillsammans med feminismens obehagliga insikt att man faktiskt tillhör en socialt underordnad grupp är nog en bra utgångspunkt för att kunna göra mig av med min börda och ställa upp min egen definition om vem jag ska vara.

Att vara Oivvio och inte en andra generationens invandrare, att inte låta mig reduceras till ett invandrardebattens "vi" eller "dom", att jag kan vara en del av en historisk kontinuitet utan att ha en farfar som låter som en gammal Bergmanfilm.

Jag har en pappa från USA, en biologisk mamma från Sverige, en "psykologisk" mamma från Österrike och

två halvturkiska halvsysstrar. Bland mina förfäder finns afrikaner, européer och nordamerikanska indianer. Jag tror inte att det gör mig till ett underligt väsen som du inte kan ha en normal relation till. Håll det i minnet, är du snäll, när någon påstår att Sverige enbart ska acceptera flyktingar från länder vars kultur liknar den svenska, länder som ligger nära Sverige geografiskt.

Ordet kultur är i det sammanhanget en eufemism för hudfärg. Jag fattar faktiskt inte varför svenskar skulle ha lättare för att umgås med ester än med chilener. Det är möjligt att det faktiskt förhåller sig så, men frågan är ändå inte särdeles intressant. Vid beslut om uppehållstillstånd är det inte den sökandes förmåga till aklimatisering som ska vara vägledande utan dennes behov av hjälp.

Välmenande men förvirrade antirasister antyder ofta att mötet mellan kulturer skulle vara fullständigt smärtfritt. Det är självfallet inte vad jag försöker säga. Jag tror tvärtom att denna konfrontation ofta är oerhört ansträngande. Men jag tror också att detta möte, rätt hanterat, kan vara mycket berikande.

För egen del har jag ur mitt ofrivilliga främlingskap vunnit en speciell frihet. Jag inbillar mig också att jag fått en bättre förståelse för andra grupper som avviker från det normala.

Dagens Nyheter, 24 maj 1992

We real cool

"I always wanted to be a black New Yorker. You know, the sharpest one on the street."

Så sa Rolling Stones-trummisen Charlie Watts en gång i en intervju. Det citatet fångar mycket av vita människors förhållande till svarta människor och svart kultur under de senaste 50-60 åren. Den svarta människan är i Watts fantasi den mest urbana invånaren i New York, den mest urbana av städer.

"You know." Vad är det egentligen vi vet om den personen? Vad finns det för kollektiva bilder av en svart människa som glider fram i betongdjungeln? Vilka bilder frammanar Watts? Hans svarta storstadsbo kan knappast vara skoputsare eller cykelbud eller svabba golvet på McDonalds eller skjuta ett av de där tusentals korvstånden genom Wall Street-kvarterens kvällstomma gator. Watts urbana hjälte är för cool för det. Just coolhet är nog hans mest utmärkande egenskap. Det är en coolhet som förutsätter ett ofrivilligt utanförskap. Watts svarte New Yorkare är utestängd från samhället men står inte med mössan i hand och ber om att få komma in.

Skulle man kunna tänka sig att Watts talar om en kvinna? Jag tror inte det. Den svarta coolheten är intimt förknippad med manlighet, med föreställningar om svarta mäns våldsamhet och otyglade sexualitet.

Vad har jag själv velat vara? Jag önskar att jag kunde säga att jag drömt om att vara en medelålders vit rockstjärna. Men det är tyvärr inte sant. Snarare är det väl så att jag också drömt om att vara den där föreställda svarta New Yorkaren, till och med när jag faktiskt bodde på Manhattan långt norr om 110:e gatan.

Om just detta har den svarta amerikanska feministen bell hooks skrivit en bok. "We real cool: Black Men and Masculinity" är inte bok om vita mäns rosiga drömmar om att vara en svart outsider. Snarare är det en bok om hur svarta män förhållit sig till dessa rosiga drömmar och till ett vitt mansideal. Den bärande tanken är att svarta män gör sig själva och människor i sin omgivning en stor otjänst genom att försöka leva upp till det vita patriarkatets manlighetsideal. Svarta män är kraftigt överrepresenterade på fängelserna och i arbetslöshetsstatistiken. Men ska man tro hooks så är det inte ett uttryck för deras oförmåga att bli som vita män, utan snarare ett uttryck för deras överdrivna ansträngningar att bli som vita män. Hur hänger det ihop?

Efter plantaget, säger hooks, blev arbetsplatsen den viktigaste arena där det vita patriarkatet kunde fortsätta att utöva dominans över svarta. Därför har svarta män aldrig kunnat hänga upp sin identitet på jobbet. Arbetet blir aldrig en källa till manlig självkänsla som för den vite amerikanen. Den protestantiska arbetsmoralen får aldrig fäste. Lönearbete kommer i stället att betraktas som ett tecken på svaghet, som lissmande underdånighet gentemot den vita överheten.

Samtidigt har vita mäns livsstil, och inte alls bara deras medborgerliga rättigheter, fungerat som ett slags riktpunkt för svarta mäns frihetssträvanden. En sådan tråd, säger hooks, fanns i svart tänkande redan innan

slaveriet upphävdes. I den vita patriarkala livsstil som svarta män velat uppnå ingår mannens överordning över kvinnan. Att vara fri blev för många svarta män liktydigt med att vara familjens överhuvud och försörjare. Här finns alltså en konflikt. För att leva upp till rollen som patriark måste den svarte mannen vara en breadwinner, men för att klara av det måste han undertrycka samma manlighet och förvandlas till en underdånig tjänsteande så fort han lämnar hemmet.

Svarta män har, enligt hooks, ofta löst den konflikten genom att nedvärdera arbete och romantisera kriminalitet. Som Ice-T säger: "Crime is an equal opportunity employer." Själv skulle hooks hellre sett att de gjort avkall på manligheten. Hon slår ner på alla de samtida röster som påstår att frånvaron av starka familjefäder är det svarta Amerikas främsta problem. Och de rösterna är många, från Nation of Islam över Ricki Lake till den kristna högern.

hooks utmålar decennierna efter slaveriets avskaffande och före den stora svarta migrationen från nord till syd som en guldålder för svarta familjebildningar. På ett ganska övertygande sätt argumenterar hon för att det under några decennier inte var avgjort hur en svart familj skulle se ut. Innan familjeidealen fixerades efter ett förebild, menar hooks, fanns det större rörelseutrymme för alternativa roller i det svarta hemmet. Plats för män som tog hand om barnen medan kvinnorna arbetade. Plats för matriarker och män som inte kände sig hotade av dem.

Fallet från detta könspolitiska Eden har sedan skett i samma takt som svarta anammat det vita patriarkatets ideal. Eller för att vara mer exakt "den imperialistiska

kapitalistiska patriarkala kulturen för vit överhöghet". Sug på den ni! När hooks använde den där harangen för ett tiotal år sedan kändes det som ett utmanande tankeexperiment. "Testa att se världen så här en gång. Världen är verkligen formad av en kultur som predikar vit överhöghet." Men då var det mer en kastad handske än en dogm. Nu är det en frasa som hon ströslar över sidorna och som implicit tillskrivs ett enormt förklaringsvärde.

Men när hon exempelvis ska förklara hur vita mäns våld fungerar som mall för svarta mäns våld, så sopas detaljerna in under den där väl tilltagna mattan "imperialistisk kapitalistisk patriarkal kultur för vit överhöghet".

Något motsägelsefullt känns det som om hooks är mer angelägen läsning i Sverige än i Amerika. Här hemma håller etnisk diskriminering först nu, år 2004, på att få genomslag som förklaringsmodell för invandrades svårigheter på arbetsmarknaden. För oss kan det nog vara nyttigt att lyssna på ett röst som hooks, som vridit kritiken av vitmaktsamhället till max. Men på sin amerikanska hemmaplan riskerar hon att bli en chauvinist. Hon tar bestämt avstånd från de afrocentrister som håller sig med rasistiska skapelsemyter, men förmodligen är avståndstagandet så starkt just för att hon under de senaste tio åren tagit ett stort kliv närmare deras position.

I mycket är "We real cool" en utveckling av essän "Reconstructing black masculinity" från 1992. Då låg tonvikten vid kritiken av det svarta patriarkatet, vid svarta nationalisternas oförmåga att göra upp med sexism, homofobi och misogyni. Tyvärr måste jag konstatera att hon kändes mycket mer utmanande den gången.

Sveriges Radio OBS, 12 augusti 2004

Harlem, Harlem

När svenska tidningar skrev om USA under sjuttioalets första år handlade det ofta om Latinamerika och ännu oftare om Vietnam. Men decenniet innan stod en annan fråga längst upp på dagordningen. Under nästan hela sextioalet hade det som då hette ”negerfrågan” varit det helt dominerande ämnet i svensk USA-journalistik.

Alla de tunga kanonerna hade en åsikt. Olof Lagercrantz och Herbert Tingsten företog själva USA-resor och skrev för negrernas sak. Lagercrantz radikal och Tingsten lite mer moderat men med större förståelse för svarta nationalister än vad man skulle kunna förvänta sig.

Under samma tid hade svenska rapportböcker, dokumentärromaner och reportageböcker duggat tätt. ”Rapport från en skurhink”, ”Gruva”, ”Ett år på LM”. Alla gav de röst åt de underprivilegerade. Med tanke på det stora intresset som fanns för det svarta Amerika är det lite förvånande att ingen hade förlagt en rapportbok där. 1969 hade Ulf Hannerz, en ung svensk antropolog, kommit ut med ”Soul Side”, en bok om ett svart getto i Washington. Men den fick ingen större spridning utanför universitetet.

Så i september 1971 kom Lars Ulvenstam ut med reportageboken ”Harlem, Harlem”. Ulvenstam bodde i

Harlem under stora delar av 1970 och baserade sin bok på intervjuer med kända Harlemprofiler och vanligt folk, företrädare för moderata medborgarrätsorganisationer såväl som mer otåliga Black Power-förespråkare. Boken fick ett varmt mottagande. ”Det har blivit en utmärkt bok”, skrev Herbert Tingsten, ”utan tvivel den bästa introduktionen i ämnet som finns på svenska.”

Men efter någon månad dök de första problemen upp. Ulf Nilson, som på den här tiden var Expressens korrespondent i New York, skrev att Ulvenstam aldrig bott i Harlem. I själva verket ska han ha bott på hotell på Upper West Side. I en intervju försvarar Ulvenstam hotellboendet genom att hänvisa till den hårda Harlemmiljön:

”Alla måste förstå att Harlem är en psykiskt och fysiskt mycket pressande miljö. Det är ett jäkligt hårt ställe och det gick inte att ha radion, skrivmaskinen och huvuddelen av kläderna i Harlem. Om man inte ville bli av med dem förstås.”

I samma veva visade det sig att boken innehöll en hel del allvarliga felaktigheter om den familj som Ulvenstam påstod sig ha haft som grannar i Harlem. Kontakten med familjen löper som en känslös tråd genom hela boken. Den allvarligaste av lögnerna var den att yngste sonen skulle vara heroinist och langare. ”Melrose har börjat med skiten. Heroin.”, skriver Ulvenstam.

Några månader senare, i februari 1972, hittade en tolvårig läsare, Eva Broman, slående likheter mellan ”Harlem, Harlem” och en amerikansk lärobok. Inte bara det allmänna resonemanget kändes igen. Många stycken var

helt enkelt översättningar av den amerikanska förlagan. Ulvenstam konfronterades i TV:s ”Kvällsöppet”. ”Så vitt jag kan erinra mig finns det inga fler avsnitt i min bok som tagits ur andra böcker”, säger han där. Men dagen därpå har Expressen en artikel om en gymnasist som hittat flera stölder ur en annan bok, ”Crisis in black and white” av Charles Silberman.

Hade något liknande uppdagats idag hade vederbörande åkt ut med huvudet före. Eller så är det bara tonfallet som är ett annat idag och jag som är trettio år för ung för att se skärpan i fördomandena.

För mig som inte var med då och som läser boken för första gången idag blir det svårt att se förbi alla lögnerna, särskilt som Ulvenstam aldrig la korten på bordet. Jag blir misstänksam mot allt. Och texten inbjuder också till det. Den är så pepprad med anglicismer att jag snabbt börjar misstänka att författaren snodde ur fler källor än vad som uppdagats och att han dessutom översatte sina stölder mycket dåligt.

Och när jag inte funderar över vad som är ljug så ser jag hela tiden exotismen som är en lögn på en mer grundläggande nivå. Sådär kan det låta:

”Pojkar dyker upp med slimmade skjortor, byxor som sitter åt som fjälster kring ben och underliv, morsar på varandra som bara en svart cat på gott humör kan hälsa på en annan: ett slag i handflatan, ett tag kring tummen, ett tag runt handleden och så handslag igen. Och sen ökar timme för timme jazzen, the beat, the gut, från radioapparater och skivspelare ur de öppna fönstren och från otaliga transistormottagare i gatans mörker.”

Jag antar att författaren tyckte att det var levande och

nära. Men för mig känns avståndet oändligt. När jag läser Ulvenstams bok känns det som om jag betraktar den vite författaren genom en enkelriktad spegel. Jag kan se honom, men när han tittar på mig ser han bara sin egen spegelbild. I analysen vill boken vara klok och sansad, kanske för att kontrastera sig mot de svenska vänsterskribenter som svalde Black Power-programmet med hull och hår. På baksidesfotot har författaren också en sån där klok och sansad tänkarpipa i mungipan.

Jag tänker på två andra svenska amerikaböcker när jag läser ”Harlem, Harlem”. Dels Tingstens ”Dagbok från Amerika” utgiven 1968, dels Carmilla Floyds ”Respekt” från 1997. Båda mästerliga på sina sätt. De befinner sig liksom på varsin sida om den avgrund som Ulvenstams bok trillade ner i. Tingsten skulle aldrig komma på tanken att försöka bli du och bror med gettot. Men han kan läsa och tänka självständigt och har modet att ibland verkligen lämna en fråga öppen. Han diskuterar frågan om huruvida våld kan vara en framkomlig väg i negrernas jämlikhetssträvanden och svarar såhär: ”Att generellt besvara denna fråga synes mig omöjligt. Tankbart är, att ett visst mått av våld kan egga reformviljan, men säkert är, att vid en annan grad av våld repressionen stärks.”

Sen äter han middag med en massa professorer och diplomater. Också negrer. Och hela tiden känns han helt oförställd.

På andra sidan av den Ulvenstamska avgrunden står Carmilla Floyd. Hon skriver om latinos i Los Angeles i början av nittioalet, en miljö bra mycket våldsammare än det tidiga sjuttioalets Harlem. Men hos henne finns ingen flåsigt exotism. Hon lyckas skrapa fram vardagen,

normaliteten som finns också i ett getto. Hon håller på så länge att det blir långtråkigt och det är kanske det enda hedervärda sättet att skriva en sådan bok på. Diametralt motsatt mot Ulvenstams fyrverkerier.

Vad blir då kvar av värde för oss i "Harlem, Harlem"? Vad kan vi utvinna ur den här boken? Framför allt får den väl funka som en påminnelse. En påminnelse om att vi måste vara vaksamma inför berättelser som säger sig ge utrymme åt de andras oförvanskade röster.

När man agerar på det begäret att höra de rösterna kan det leda till en massa tråkigheter. På nittioalet började svenska journalister förstå den svenska betongförorten som en version av det amerikanska innerstadsgettot. Koppla ihop Harlem med Hammarkullen. Och de där bilderna av Harlem var ju inte sanna ens i sitt hemland.

Ständig vaksamhet alltså. Vaksamhet inför det där begäret att höra berättelser om de andras skönhet och misär om deras våldsamhet och stolthet. Och de berättelserna är legio. Också idag. Också när alla citat är korrekta.

Sveriges Radio OBS, 19 november 2004

*4. Att skriva
tillbaka*

Vår syster, deras bror

"När jag slår då är jag herren."

Citatet är från Eva Lundgrens "Gud och alla andra karlar", en intervjubok med hustrumisshandlare i norska frikyrkomiljöer. Lundgrens tes är att männens våld bara är det mest tydliga uttrycket för en manskultur som genomsyrar samhällets alla sociala nivåer och subkulturer. Misshandeln, menar hon, går inte emot den dominerande kulturens värderingar utan fulländar dem. Att dominera kvinnor är det sätt på vilket män konstituerar sig själva som män i vår kultur. Hennes bok kritiserades inom de egna leden. Andra akademiska feminister menade att hennes generaliseringar inte hade tillräckligt stöd i empirin.

Varje år misshandlas 40-50 svenska kvinnor till döds av någon de känner. Ingen svensk journalist skulle hävda att detta är uttrycket för svensk kultur. Förklaringen söks hos individen, i dålig uppväxt och missbruksproblem.

När en invandrad kvinna mördas av en invandrad man får den svenska journalistkåren kollektivt hjärnsläpp. Helt plötsligt är den kulturella förklaringen inte alls långsökt eller överdrivet teoretiserande. Den är tvärtom den allra mest självklara. Invandarmän hugger ihjäl

sina kvinnliga släktingar när de trilskas. Det vet väl alla. Betraktar man nyhetsmedierna som följetong snarare än som verklighet, ser man två bekanta figurer: den goda invandraren och den onda invandraren. Den goda är passiv, oftast en kvinna eller ett barn, som bara vill bli som vi och göra rätt för sig men som faller offer för omänsklig byråkrati eller främlingsfientlighet. Den onda är aktiv, alltid en man, ofta kriminell, primitiv men ändå slug. Hon är offer. Han är förövare.

Nu har dessa två äntligen funnit varandra. Den kuvade dottern som bara vill vara som vi och den råde sällen som vill spärra in och misshandla. Ingen som fascineras av historien behöver oroas för att showen ska läggas ned. Det här kommer att bli en riktig långkörare.

Expressen, 11 januari 1997

Mehdi Jonsson

När Mehdi Ghezali kom hem till Sverige i juli landade han mitt i nyhetstorkan. Han satt där i pressuppbådet och såg ut som vilken förvirrad hårdrockare som helst. Själv stod jag böjd över middagsdisken och kastade bara ett getöga på sommarhusets brusiga 14-tummare. Ändå är det den enda av semesterns nyhetssändningar jag kommer ihåg.

Kanske beror det på att den efterföljande pressdiskussionen såg ut som den gjorde. Vad hade Mehdi Ghezali egentligen sysslat med i Afghanistan? Hur hade han haft råd med de många resorna? Portugal, Saudiarabien, Afghanistan, Pakistan. Vem hade han bott med i Jalalabad? Hade han verkligen blivit utsatt för tortyr på Guantánamo? Hur kunde han veta exakt hur kallt det var i cellen? Hur kunde han uppge klockslag och samtidigt påstå att han inte hade någon klocka?

Jag tänker på mina egna resor. Hur skulle man kunna styra ut mig om jag blev anklagad för samröre med terrorister? Vad gjorde jag egentligen i Kairo hösten och vintern 1994? Hur hade jag råd med den resan när jag året innan levte på studiemedel? Varför studerade jag arabiska? Varför bodde jag i stadsdelen Imbaba, ett av den muslimska fundamentalismens starkaste fästen?

Stämmer det att huset du bodde i också inrymde en

moské? Vem träffade du? Kan du ha träffat Mohammad Atta som vid den här tiden studerade på Kairouniversitetet? Stämmer det inte att din far är en exilamerikan som uppfostrade dig med antiamerikanska värderingar? Varför har du "Mein Kampf" och Koranen i bokhyllan? Hur skulle jag kunna försvara mig mot de anklagelserna? Hur skulle jag kunna vara trovärdig i mitt försvar om jag titulerades som Kairosvensken, snarare än med mitt namn?

I förra veckan sände Sveriges Television ett reportage av Gellert Tamas om Calle Jonsson, killen som grekisk polis tror är skyldig till knivattacken mot Christoforos Serdaris. För första gången i Sverige presenteras grekiska myndigheters syn på fallet. För första gången presenteras fakta som låter oss dra slutsatsen att Calle Jonsson faktiskt kan vara skyldig.

Jag tror mig inte veta att Calle Jonsson är skyldig. Jag tror mig heller inte veta att Mehdi Ghezali är oskyldig. Jag vet inte mer än vilken svensk journalist som helst om de sakerna. Och det är just det som är poängen. Jonsson är den enda i Sverige som vet som hände på Kos. Ghezali är den ende som vet vad han gjorde i Afghanistan.

Det enda jag verkligen kan försäkra mig om är att deras historier värderats mycket olika i svenska medier. Och det kan du också kolla upp. Det är bara att knata ner på närmaste folkbibliotek och göra en sökning i tidningarnas artikeldatabaser.

Ghezali är nästan alltid misstänkliggjord, men Jonsson ifrågasätts nästan aldrig. Ghezali presenteras länge som den "svenske talibanen" trots att det aldrig bekräftats att han haft något samröre med talibanerna. Senare övergår han till att vara "kubasvensken".

Calle Jonsson däremot blir aldrig greklandssvensken. Tvärtom är han ofta kort och gott Calle. Han är aldrig bara Jonsson. För Mehdi Ghezali är det tvärtom. Han är ofta Ghezali, men aldrig bara Mehdi. Calle får vi komma nära. Ghezali befinner sig på ett betydligt större avstånd.

Om jag får önska mig något till julen av mina svenska journalistkollegor så är det inte en helgonförklaring av Ghezali och inte en svartmålning av Jonsson. Jag önskar mig bara lite mer Mehdi och lite mindre Calle. Lite mer Jonsson och lite mindre Ghezali.

Sveriges Radio Studio Ett, 30 november 2004

Förorten finns inte

Under åttitalets första år var jag en av hundratalet ungar som breakade utanför Åhléns City. Det var ljusgula Bagheeraoveraller, kinaskor och byxorna nedkorvade i randiga tubsockor. Publikens bidrag samlades in i en keps med reklam för det kommande OS i Los Angeles 1984. Pengarna spenderades på McDonalds och Filmstaden. Sen kom "Breakdance the movie" och "Beat Street". TBV började köra Electric Boogie-kurser och det hela blev lite mindre intressant.

Men alla studieförbund och inslag i Barnjournalen förändrade inte tonen i den förpubertala kultur vi deltog i. Allting var fortfarande väldigt snällt och oskuldsfullt. Vi snattade en del, och det fanns äldre killar i något annat gäng som kanske gjorde inbrott i kiosker. Men bandspelarna ljöd "Hey you, the rocksteady crew...". Musiken var glad som en glassbil. Den enda låten som handlade om något annat än "dansa och var glad" var "The Message" och den förstod vi inte ett smack av. "Don't push me cause I'm close to the edge." Det hade ingenting med oss att göra, oavsett om vi bodde på Lidingö eller i Vårby gård.

Pappa var lättad när jag lade ner dansen och började spela rollspel och göra matteläxor i stället. Men jag tror aldrig att han, som själv vuxit upp i ett amerikanskt

svart-judiskt getto och vänt ryggen åt gatans kultur, orode sig för att jag skulle bli en desperado. I min egen tolvåriga hjärna fanns inte ens doften av den tanken. Något av det kan säkert tillskrivas den helsvenska medelklassinnerstadsmiljö jag levde i. Men mina föreställningar om möjliga framtidsval hade förmodligen sett väldigt annorlunda ut om jag varit tolv år 2000.

Idag hade jag förmodligen pressats att välja mellan att vara invandrare eller svensk, svartskalle eller plugghäst. Utrymmet för att få vara någonting mittemellan har krympt till en tunn linje. Och vingklippningen har i första hand inte utförts av svartskallar – även om de är medskyldiga – utan av helsvenska medelklassjournalister.

När dessa journalister skriver om invandrare i ”den invandrartäta förorten” skriver de ofta att de ”ger sig ut i verkligheten”. Trots att journalisten är främmande inför förorten tycks han ändå mena att förorten är ”verkligare” än hans egen värld. Det där är åt helvete fel. Sådär är det egentligen: förorten är inte en verklighet, utan en överklighet. Den är majoritetssamhällets alla drömmar och mardrömmar som blivit kött. Herrefolket som har privilegiet att definiera världen påtvingar sin definition på undersåtarna. Jag är övertygad om att den gangsterromantik som odlas idag har sitt ursprung i samhällets centrum. Den fanns inte när jag var tolv. Den har vuxit fram parallellt med den systematiska stigmatiseringen av förorten och dess invånare. En dag ska jag bevisa det.

Atlas nr 1 2000

Invandrare fortfarande ”dom”

Idag för exakt tio år sedan inledde Expressen sin artikelserie ”Svart på vitt!” med löpsedeln ”Kör ut dem! Så tycker svenska folket om invandrare”. Expressen hudflängdes av sina pressgrannar. Kritikerna menade att den gallupundersökning som löpsedeln baserade sig på inte gav stöd för en så skarp formulering. Några menade att Expressen genom sitt agerande underblåste rasistiska stämningar.

Även reklamkampanjen som föregick ”Svart på vitt!” utsattes för hård kritik. Artikelserien i sig var det tystare om. Den var snarlik serien ”Vi och dom” som Aftonbladet publicerat ett och ett halvt år tidigare och som belönats med organisationen Grävande Journalisters pris Guldspaden. Den bärande tanken i båda serierna var att det finns en djupgående konflikt mellan svenskar och invandrare. Båda gångerna hävdades att sanningen om förhållandet mellan svenskar och invandrare undertrycktes av makteliten. Kritikerna stämplade påståendet som en myt.

Men den aspekt av ”Svart på vitt!” som störde mig mest berördes inte i debatten. Det gällde själva tilltalet. Vare sig invandrarna skulle köras ut eller tas om hand var det uppenbart att Expressen aldrig riktade sig till

”dom”. Invandrare var en grupp som var mycket intressant att tala om, men helt ointressant att tala till.

Detta tilltal var inte unikt för ”Svart på vitt!”. Det genomsyrade även Aftonbladets ”Vi och dom” och nästan allt som skrevs om invandrare i början av 90-talet. På sätt och vis var det kanske inte så förvånande. De gamla europeiska kolonialmakterna hade sedan länge brottats med frågor om minoriteters ställning medan debatten i Sverige var lite yrvaken.

Det konstiga är att mediernas tilltal knappt förändrats under det gångna decenniet. En handfull unga representanter för de synliga minoriteterna har släppts in i på de stora medieinstitutionerna. Det har gjorts ett otal satsningar på att beskriva ”det nya Sverige”. Men tilltalet är detsamma. Rapporteringen om invandrare inkluderar invandrare i sitt tilltal lika lite som den svenska rapporteringen om USA riktar sig till amerikaner.

Mönstret känns igen från andra länder. När de etniska minoriteterna först gjort entré på redaktionerna har de lämnat mycket av sig själva hemma och anammat redaktionens arbetsmetoder och principer för nyhetsvärdering. Den befintliga organisationskulturen låter sig inte rubbas med mindre än att man uppnår en kritisk massa av främmande element. Om ens då.

Det är inte så märkligt. Att skriva i tidning är inte som att slå upp sin dagbok. Det är att bli en del av en större röst. Den enskilda tidningen ska ha en igenkännbar röst som är oavhängig de enskilda skribenternas röster.

Och tidningens röst uppgår i sin tur i offentlighetens röst. En gång hade denna röst, och det ”vi” som den tilltalade, ett givet kön och en givet klasstillhörighet. Men i dag är offentligheten inte längre en ensak för borgerska-

pets män. Det var länge sedan det gick att använda ord som ”kvinnofrågan”, eller ”arbetarfrågan”. Däremot är det fortfarande helt i sin ordning att ”vi svenskar” skriver om ”våra invandrare”. Den offentliga röstens etnicitet är ännu gjuten i ett stycke.

Vad ska då en dagstidningsredaktion som den på Expressen eller Dagens Nyheter svara om någon säger åt dem att de vänder ryggen åt en stor del av befolkningen? Den lättaste vägen ut är att säga att man gör en tidning för alla som kan läsa svenska. Men det räcker med en ganska grund innehållsanalys för att skrapa håll på det försvaret.

De föreställningar en tidning gör sig om sin publik påverkar förstås vad man skriver om, vad man inte skriver om, vilka roller man ger olika uppgiftslämnare, vem som får stå för analysen och vem som får stå och gråta i vanmakt.

Vilka vägar kan ta oss ut ur denna situation? Utan att urskulda tingens ordning kan man konstatera att frågan leder rakt in i ett virrvarv av nya frågor. Från styrelserummets horisont är det inte säkert att en förändring är önskvärd. Kanske försöker omnibustidningarna redan tilltala en alltför splittrad publik. De medier som varit kommersiellt framgångsrika under senare år är de som funnit en smalare nischpublik. I Sverige är Dagens Industri det bästa exemplet. Kanske finns det pengar att hämta i att förstärka målgruppens etniska identitet, genom att mer medvetet demonisera det främmande. Rapporteringen om invandrare är redan starkt problemorienterad, men den skulle kunna göras mycket hätskare. Man skulle, som en gång de brittiska tabloiderna, kunna hänga ut en mörkhyad våldtäktsman per vecka. Men det är också

möjligt att de nya svenskarna, i egenskap av läsare, utgör den större kommersiella potentialen.

Vid sidan om ekonomin finns en lång rad andra frågor. Vad innebär det i praktiken att inkludera invandrare i sitt tilltal? Är det möjligt att genomföra utan att ha en representation på redaktionerna som någotsånär motsvarar befolkningen? Invandrarbegreppet har länge och högljutt anklagats för att sakna förklaringsvärde. Kan vi utvinna en användbar strategisk essentialism ur det eller inte? Allt det där kommer vi aldrig att få reda på så länge vi döljer frågorna med en universalism tunn som tidningspapper.

Dagens Nyheter 6 september 2003

Undersök rättsväsendet i stället

Resultaten är alltid desamma. Invandrare är ungefär dubbelt så kriminella som svenskar. Om 99 procent av alla svenskfödda är laglydiga, så gäller detsamma 98 procent av alla invandrare. Justerar man för ålders- och könsfördelning, utbildningsnivå och lite annat krymper skillnaden. Få saker om svartskallar är så väl utredda som vår brottsbenägenhet. Brottsförebyggande rådet, SCB och en armé av kriminologer har utrett frågan grundligt.

Nu skriver Brå ändå på en ny rapport i ämnet. Om den kommer fram till några radikalt annorlunda siffror så ska jag äta min gamla miniräknare.

Bokföringen av folkgrupper brukar kritiseras för att förstärka de skillnader som den mäter. Någon sanning ligger väl i det. Generaldirektör Jan Andersson på Brå säger att undersökningarna behövs för att förhindra att det spekuleras om invandrades kriminalitet. Brås tidigare rapporter har dock givit god näring åt spekulationerna bland de "nationella".

Maktutövning och forskning är aldrig längre ifrån varandra än Bill och Bull. Därför har jag inget emot räkandet av skullar. Ska vi få till någon svartskalle-makt i det här landet så behövs det mycket mer räknande, men med ett annat fokus. I årtal har journalister rapporterat

Extra- material

Vitmaktmusik gör mig trygg

Jag höll på säkert en månad med den här texten och hade väldigt kul med den. Innan den publicerades blev jag uppkallad till ett möte på Expressens kulturredaktion. De verkade vara oroliga för hur artikeln skulle tas emot och jag fick försvara den inför den församlade redaktionen.

Ett av deras argument gick ut på att det var lätt för mig som "privilegierad invandrare" att göra mig lustig över vitmakt-kulturen men att det kanske var svårare för "vanliga invandrare", som enligt en av redaktörerna skulle löpa större risk att utsättas för högerextremt våld. Jag menade att det tvärtom var jag, just i egen-skap av journalist, som löpte den större risken.

Egentligen tror jag att de mest ville ha ryggen fri ifall det skulle bli något slags efterspel, att de då skulle kunna hävda att de "noggrant övervägt publiceringen". Artikeln publicerades och skapade ingen som helst debatt.

En redaktör för tidningen Nordland, skickade ett ironiskt tackbrev som inleddes "Käre 'Broder'!". Det är faktiskt enda gången jag fått brev från extremister. Annars är det obligatoriskt för folk som skriver om rasism att de ska överösas av rasistiska hotbrev. Ibland har

om etnisk diskriminering på bostadsmarknaden, arbetsmarknaden och i krogköer. Vetenskapliga utredningar är det sämre ställt med. Detta gäller också på rättsskipningens område. Nyligen avslöjade radioprogrammet "Kaliber" att invandrare får hårdare domar för rattfylla. Förra året rapporterade Ekot om att oskyldiga invandrare löper större risk att häktas än oskyldiga svenskar.

Att Domstolsverket, Brå och Rikspolisstyrelsen inte reagerat och tillsatt egna utredningar är ett tecken på hur politiskt marginaliserade invandrarna är i Sverige.

Den pågående statliga utredningen om strukturell diskriminering har bland annat till uppgift att identifiera luckor i kunskapen om diskriminering. Paul Lappalainen som leder utredningen säger att han redan nu kan konstatera att forskningen om rättsväsendet är särskilt eftersatt.

Brås generaldirektör Jan Andersson borde lägga ner sin senaste utredning och använda pengarna till att ta en titt på poliser, åklagare och domare.

Dagens Nyheter, 7 juni 2004

jag undrat om jag inte gör något fel som aldrig fått ett enda.

Jag pratar med dig

Det här var den första texten jag skrev med Lawen Mohtadi som redaktör. När jag lärde känna Lawen Mohtadi och Devrim Mavi insåg jag hur urskuldande och undfallande jag varit gentemot svensk rasism. Genom sitt sätt att prata och skriva om rasism gav de mig ett sammanhang där det till exempel var helt oproblematiskt att prata om Sverige som ett rasistiskt samhälle. För mig var det en stor befrielse att komma in i ett sammanhang där jag inte behövde vara vaksam och defensiv. Plötsligt kunde jag liksom sträcka på mig och börja växa igen.

Invandrare fortfarande "dom"

Den här artikeln försökte jag publicera i Expressen 1997 men redaktören där tyckte inte att det fanns utrymme för någon självkritik just då. Generellt är min erfarenhet att man kan skriva precis vad som helst i en svensk tidning så länge man inte ifrågasätter den egna publikationen. Och det gäller lika mycket på Expressen som på Dagens Nyheter. Det är en hållning som jag tycker är väldigt konstig. Tror de att de ska förlora läsare om de visar att de kan ta ett steg tillbaka och betrakta sig själva kritiskt?

White like me

Under år 2000 och 2001 gjorde jag ett avbrott från skrivandet och jobbade som programmerare på ett litet nystartat bioteknikföretag med det anspråksfulla namnet Global Genomics. Det var en väldigt kul miljö.

Mycket av inspirationen till den här texten kom från kollegorna på Global.

Ras, språk och ordning

Min pappa dog sommaren 1993. Jag skrev den här texten under sensommaren och hösten. Jag försökte få den publicerad på lite olika ställen, Moderna Tider och Dagens Nyheter kommer jag ihåg, kanske var det några andra också, men det blev inget med det.

Några år senare träffade jag på Cecilia Jackson, dotter till en av pappas kompisar från 60-talet. Hon och några andra skulle starta en kulturtidskrift och hon frågade om jag ville skriva något, så jag gav henne den här texten.

Gabi Gleichmann på Expressen läste artikeln och ringde upp och frågade om jag ville börja skriva för dem. Jag hade just misslyckats med att bli doktorand i filosofi och hade ingen aning om vad jag skulle göra av mitt liv så det passade mig utmärkt att bli journalist.

© Text: Oivvio Polite, 2007

© Fotografier Sannah Kvist, Kirsten Malone, Oivvio Polite

Formgivning Kerstin Hanson • www.kerstinhanson.se

Foto, omslagets baksida Sannah Kvist

Andra upplagan

Tryck Swepo Grafiska, Warszawa, Polen, 2007

ISBN 978-91-976909-0-4

Danger Bay Press är ett ideellt bokförlag med inriktning
på journalistik, reportage och kulturkritik.

www.dangerbay.se

Denna bok är licensierad under Creative Commons
Erkännande-IckeKommersiell-DelaLika 3.0. För mer
information om licensen: www.creativecommons.org